

JANÁČKOVA AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ

Hudební fakulta

Katedra zpěvu

Zpěv

Osobnost Karla Kovařovice a jeho vztah k Leoši Janáčkovi

Diplomová práce

Autor práce: BcA. Robin Červínek, Dis.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jindřiška Bártová

Brno 2021

Bibliografický záznam

ČERVINEK, Robin. *Osobnost Karla Kovařovice a jeho vztah k Leoši Janáčkovvi [The Personality of Karel Kovařovic and his Relation to Leoš Janáček]*. Brno, 2021, 44 s. /Diplomová práce. Janáčkova akademie múzických umění. Hudební fakulta. Katedra zpěvu. Vedoucí práce prof. PhDr. Jindřiška Bártová.

Anotace

Diplomová práce *Osobnost Karla Kovařovice a jeho vztah k Leoši Janáčkovvi* popisuje Karla Kovařovice jako osobnost české hudební kultury počátku 20. století, jejíž vliv je nyní často redukován pouze na uvedení Janáčkovy opery *Její pastorkyňa*. První část ukazuje život Karla Kovařovice, jeho uměleckou kariéru a působení v Národním divadle. Druhá část je věnována jeho vztahu k Leoši Janáčkovvi – od počátečních hudebních neshod až k přátelství a vzájemnému respektu jak v profesní, tak v čistě lidské rovině.

Abstract

The diploma thesis “The Personality of Karel Kovařovic and his Relation to Leoš Janáček” describes Karel Kovařovic as a great personality of Czech music culture of the beginning of the 20th century, whose significance is often being reduced to the staging of Janáček’s opera *Jenůfa*. The first part depicts the life of Karel Kovařovic, his artistic career and work in the National Theatre. The second part is devoted Kovařovic-Janáček relation – from initial music clashes to the friendship and mutual respect, both on the professional and purely human level.

Klíčová slova

Karel Kovařovic, Leoš Janáček, *Její pastorkyňa*, Národní divadlo, opera, hudba 20. století

Keywords

Karel Kovařovic, Leoš Janáček, *Jenůfa*, National Theatre, opera, music of 20th century

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

V Brně dne.....

Robin Červinek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí práce prof. PhDr. Jindřišce Bártové za odborné vedení mé diplomové práce, za její rady a připomínky. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu a pomoc po celou dobu psaní této práce.

Zadání kvalifikační práce

Zadání kvalifikační práce na HF JAMU je realizováno v souladu s Čl. 63, Dílem 2, Hlavou V Studijního a zkušebního Řádu JAMU, zveřejněného v souladu s příslušnými předpisy na Listu JAMU pod číslem LJ 27.2018

Jméno, příjmení: BcA. Robin Červinek, Dis.

Studijní program: Zpěv

Katedra: Katedra zpěvu

Akademický rok: 2020/2021

Název práce: Osobnost Karla Kovařovice a jeho vztah k Leoši Janáčkoví

Název práce v anglickém jazyce: The personality of Karel Kovařovic and his relation to Leoš Janáček

Stručná charakteristika cílů, kterých má být dosaženo:

Cílem diplomové práce je přiblížit osobnost dirigenta a skladatele Karla Kovařovice, který je často opomíjen a je nejčastěji spojován s provedením *Její pastorkyně* v Národním divadle v Praze. První část práce patří jeho osobnímu životu, umělecké činnosti a hlavně působení v čele opery Národního divadla. Další část práce se věnuje jeho vztahu k Leoši Janáčkoví a jejich spolupráci.

Základní prameny a literatura:

PROCHÁZKA, Jaroslav Karel. *Karel Kovařovic, první operní šéf Národního divadla v Praze 1900-1920: vydáno k pětadvacátému výročí smrti Karla Kovařovice 6.XII.1945*. Praha: Tiskový odbor Národního divadla, 1946. Publikace Tiskového odboru Národního divadla v Praze.

NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice: 1900-1920*. Praha: Divadelní ústav - Český hudební fond, 1969.

JANÁČEK, Leoš a Karel KOVAŘOVIC, REKTORYS, Artuš, ed. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Praha: Hudební matice, 1950. Janáčkův archiv (Hudební matice).

PETR, Jan. *Vzpomínáme na Karla Kovařovice: jak jej zachovávají v paměti jeho současníci*. Praha: I.L. Kober, 1940.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jindra Bártová

Termín odevzdání práce:

Vedoucí práce

(datum, podpis)

Vedoucí katedry

(datum, podpis)

Vedoucí semináře

(datum, podpis)

Obsah

Předmluva	8
Úvod.....	9
Stav bádání.....	10
1 Život.....	12
1.1 Skladatelská činnost	19
1.2 Kariéra v čele ND.....	21
1.3 Shrnutí významu tvorby Karla Kovařovice pro Národní divadlo	27
2 Vztah Kovařovice a Janáčka	28
3 Závěr	41
Použité informační zdroje	43

Předmluva

K tématu diplomové práce mě přivedla láska k Janáčkově hudbě. Jelikož mám velmi rád operu *Její pastorkyňa*, začal jsem se zajímat o okolnosti jejího vzniku. Ve školních lavicích jsem několikrát slyšel jméno Karel Kovařovic, ale vždy bylo spojováno s prvním provedením této opery. Začal jsem se více zajímat o život Karla Kovařovice a zjistil jsem, že jeho osobnost vryla do české hudební historie nesmazatelnou stopu. Byl to člověk, za jehož vedení vzkvétalo Národní divadlo a mnoho mladých skladatelů díky němu nastartovalo svou kariéru. Nejznámějším byl právě Leoš Janáček, díky Kovařovicovým korekcím a uvedení *Pastorkyně* na prknech Národního divadla se povědomí o jeho díle dostalo daleko za hranice naší země.

Díky studiu osobní korespondence mezi Janáčkem a Kovařovicem jsem také mohl poznat osobní rovinu jejich nejdříve profesionálního, pak i přátelského vztahu a pochopit původní výhrady či dokonce „nelibost“ Kovařovice vůči Janáčkově hudbě či osobě vůbec. Rozdílnost obou osobností je více než do očí bijící, ale právě díky této těmto odlišnostem pak mohla vzniknout velmi plodná spolupráce. Snažil jsem se tedy v práci zahrnout část „nejanáčkovské“ existence Karla Kovařovice s důrazem na jeho renesanční osobnost a významnou roli, kterou sehrál nejen na poli hudebním, ale také v otázce vlastenectví, a to velkolepými oslavami českých hudebních velikánů jako je Bedřich Smetana a Antonín Dvořák, tak podporou méně známých československých skladatelů, mezi něž na začátku století patřil právě Leoš Janáček. Období spolupráce s Janáčkem jsem se snažil zasadit do historického, uměleckého a také ryze osobního kontextu a vyhnout se „černobílému“ vidění, které je pro vnímání některých historických událostí tak časté. Tato práce nemá být obhajobou všech počinů Karla Kovařovice ani subjektivně zbarvenou ódou na jeho osobnost, snažím se pouze poukázat na důležité momenty v jeho bohatém uměleckém životě a pochopit také důvody neshod a následně sblížení s jedním z největších českých skladatelů.

Úvod

Karel Kovařovic je všeobecně známý především jako dirigent, který poprvé uvedl operu *Její pastorkyňa* Leoše Janáčka. Jeho umělecký přínos je ale mnohem větší a to je jeden z cílů této práce - podtrhnout kulturní a také společenský význam Karla Kovařovice, který se neodvíjel pouze ze spolupráce s Leošem Janáčkem. Práce se tedy snaží odpoutat pouze od spojení Janáček – Kovařovic a zaměřuje se na samotné Kovařovicovo působení a jeho dílo. Úvodní část je věnována životu Karla Kovařovice a počátkům jeho skladatelské činnosti. Významnou součástí jeho života a také pozicí, která vydobyla Karlu Kovařovicovi respekt a uznání ve společnosti, je především jeho post ředitele Národního divadla, který vykonával 20 let. V této době se setkal nejen s Janáčkem, ale také s dalšími významnými osobnostmi české i zahraniční hudební scény, a jeho význam tkví především v podpoře mladých, začínajících skladatelů, které uváděl v Národním divadle, přezdíváném „Zlatá kaplička“. Druhá část práce je zaměřena na vztah Karla Kovařovice a Leoše Janáčka od jejich prvního setkání, přes prvotní neshody a odmítnutí Janáčkovy opery až po její uvedení a jejich další spolupráci.

Jak bylo zmíněno výše, cílem práce je nejen rozvinout a blíže popsat komplikovaný vztah skladatele a dirigenta a jejich společnou cestu k uvedení nejslavnějších Janáčkových děl, ale také portrétovat Karla Kovařovice jako komplexní osobnost s uměleckými i manažerskými schopnostmi, díky nimž nasměroval českou kulturní scénu k moderním hudebním stylům a také ji otevřel světu.

Nejvýznamnějším zdrojem k této práci, respektive ke druhé části práce, zabývající se vztahem Janáčka a Kovařovice, byla korespondence obou osobností. Metodou analýzy bylo možné zjistit nejen faktický stav, který text nabízel, ale také emoční rozpoložení a charakterové znaky obou umělců. Komparací těchto osobnějších spisů a literatury faktu pak bylo možné nalézt nový pohled na vývoj jejich spolupráce v umělecké i osobní rovině a zjistit, zda publikace berou na vědomí všechny detaily, které bylo možné nalézt v osobních dopisech.

Stav bádání

O životě Karla Kovařovice neexistuje mnoho komplexních materiálů, nenajdeme ucelenou biografii, ani žádnou práci, která by se této významné osobnosti věnovala. Detailně zmapovaná je jeho činnost v čele Národního divadla. Zde je významným autorem Jan Němeček se svou podrobně zpracovanou dvoudílnou publikací *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice 1900-1920*.¹ O Kovařovicově povaze a vlastnostech se můžeme dozvědět v knize od Jana Petra *Vzpomínáme Karla Kovařovice*.² V této publikaci najdeme vzpomínky jeho kolegů, zpěváků, členů orchestru a přátel. Za zmínku stojí také reflexe pozdějšího ministra kultury a historika a muzikologa Zdeňka Nejedlého s názvem *Dějiny opery Národního divadla*,³ který pravidelně komentoval dramaturgické i kompoziční počiny Karla Kovařovice. Kovařovicův odkaz v souvislosti s operou Národního divadla zkoumá také František Pala v knize *Opera národního divadla v období Otakara Ostrčila. Díl 1, Od Karla Kovařovice k Otakaru Ostrčilovi 1918-1920*.⁴

Díky digitalizaci a zpřístupnění mnoha starších materiálů v Moravské zemské knihovně je však možné se dostat k dobovým periodikům a také ke starším esejím o Karlu Kovařovicovi, které se zabývají především jeho novátorským přístupem k formaci operního sboru a orchestru Národního divadla. Mezi tyto články patří jak českoslovenští, tak zahraniční autoři. Zatímco tuzemští autoři se věnují komplexnější reflexi osobnosti Karla Kovařovice v kulturním životě v českých zemích, zahraniční příspěvky zmiňují především jeho působení v operní tvorbě. Mezi tyto články patří např. pojednání o vlivu dirigentského pojetí opery od Huberta Fosse s názvem *Opera as It Is – And May Be*.⁵ Kovařovice jako hudebního vizionáře zmiňuje Rosa Newmarch v článku *The Czechoslovak Festival* z roku 1919.⁶ Z novějších příspěvků k osobnosti Karla Kovařovice lze zmínit pojednání Viléma Pospíšila v *Hudebních rozhledech* s názvem *První*

---

¹ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice: 1900-1920*. Praha: Divadelní ústav - Český hudební fond, 1969.

² PETR, Jan. *Vzpomínáme na Karla Kovařovice: jak jej zachovávají v paměti jeho současníci*. Praha: I.L. Kober, 1940.248 s

³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny opery Národního divadla*. 2. vyd. Praha: Práce, 1949.

⁴ PALA, František. *Opera národního divadla v období Otakara Ostrčila. Díl 1, Od Karla Kovařovice k Otakaru Ostrčilovi 1918-1920*. Praha: Divadelní ústav, 1962.

⁵ FOSS, Hubert J., et al. *Opera as It Is -- And May Be*. *Music & Letters* [online]. 1923, 1 (4), s. 85 - 101 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/726180. Accessed 17 Apr. 2021.

⁶ NEWMARCH, Rosa. *The Czechoslovak Festival*. *The Musical Times* [online]. 1919, 60 (917), 334–336 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3701713

český moderní dirigent⁷, pojednání Zpola zapomenuté opery od Vlasty Reitterové⁸ a příspěvek s příznačným názvem Karel Kovařovic od Alexandry Wolf.⁹

Co se týká tématu vztah Janáčka a Kovařovice, zde naštěstí existuje dochovaná korespondence, kterou vydal Artuš Rektorys pod názvem *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*.¹⁰ Z ní se dá usuzovat, jaký jejich vztah byl a můžeme pozorovat, jak se vyvíjel. Ke Kovařovicovým zvyklostem retušování v operách mladých autorů s důrazem na opravy v Její Pastorkyni odkazuje Hynek Kašlík v publikaci *Retuše Karla Kovařovice v Janáčkově opeře Její Pastorkyňa*.¹¹

V období po druhé světové válce je význam Kovařovice pro kulturu v českých zemích stále uznáván, o čemž svědčí monografie Karla Jaroslav Procházky *Karel Kovařovic, první operní šéf Národního divadla v Praze 1900-1920: vydáno k pětadvacátému výročí smrti Karla Kovařovice 6.XII.1945*.¹² V současné době však této osobnosti nejsou věnovány ucelené biografie či akademické práce a její význam a působení lze odvozovat zejména z komplexních encyklopedií a publikací o dějinách české hudby a kultury na přelomu 19. a 20. století,¹³ případně ve spojení s operou Národního divadla.

---

⁷ POSPÍŠIL, Vilém. První český moderní dirigent. *Hudební rozhledy* [online] 1962, 15 (21), s.898-899 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z <https://dnnt.mzk.cz/view/uuid:9a2a3500-0264-11e4-a680-5ef3fc9bb22f?page=uuid:1dd08810-039a-11e4-89c6-005056827e51>

⁸ REITTEROVÁ, Vlasta. Zpola zapomenuté opery. Česká opera. *Opera plus* [online] 2018 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/zpola-zapomenute-opery-ceska-opera-5/>

⁹ WOLF, Alexandra. Karel Kovařovic. *Časopis Harmonie* [online] 2020, 12. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.casopisharmonie.cz/komentare/karel-kovarovic-1862-1902/>

¹⁰ JANÁČEK, Leoš a Karel KOVAŘOVIC, REKTORYS, Artuš, ed. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Praha: Hudební matice, 1950. Janáčkův archiv (Hudební matice).

¹¹ KAŠLÍK, Hynek. *Retuše Karla Kovařovice v Janáčkově opeře Její pastorkyňa*. Praha: Unie československých hudebníků z povolání, 1938. Knihovna Unie československých hudebníků z povolání.

¹² PROCHÁZKA, Jaroslav Karel. *Karel Kovařovic, první operní šéf Národního divadla v Praze 1900-1920: vydáno k pětadvacátému výročí smrti Karla Kovařovice 6.XII.1945*. Praha: Tiskový odbor Národního divadla, 1946. Publikace Tiskového odboru Národního divadla v Praze.

¹³ SMETANA, Robert, ed. *Dějiny české hudební kultury 1890-1945*. Praha: Academia, 1981. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:84adb870-e70f-11e3-adbd-5ef3fc9bb22f>

1 Život

Činnost opery Národního divadla v období let 1900-1920 bývá označována za éru Kovařovicovu.¹⁴ Tato osobnost spojená s dějinami Národního divadla však není natolik známá, aby bylo možné přeskočit ranou etapu života až do doby vrcholné kariéry tohoto skladatele a dirigenta. Proto bude v této kapitole představen život Karla Kovařovice před jeho nástupem do Národního divadla, tedy epochou, která jej proslavila nejvíc. Záměrem této části práce je podat objektivní pohled právě na tuto dobu, a především na samotnou osobu šéfa opery zlaté kapličky, významnou osobnost nejen samotných dějin Národního divadla, ale i dějin české operní tvorby.

Kdo tedy byl Karel Kovařovic předtím, než se proslavil jako dirigent, skladatel a obhájce nové generace nastupujících skladatelů? Karel Kovařovic se narodil 9. 12. 1862 v Praze na Malé Straně, v Ostruhové (dnešní Nerudově) ulici č. 31, v domě U Zlatého klíče. Na svět přišel do zámožné rodiny, a tak se mohl hudbě věnovat bez jakýchkoli existenčních starostí. Jeho otec, František Pavel Kovařovic, pocházel z Plánice u Klatov. V době synova narození měl již sedmdesát pět let. Zemřel, když byly Karlovi dva roky, Karel byl jeho třetím synem. Matka, Barbora, rozená Šimůnková, pocházela z Lnář u Blatné a po manželově smrti se znovu vdala.¹⁵

Kovařovic se již od dětství chtěl věnovat hudbě. Nevlastní otec mu koupil starší klavír a Kovařovic se na něj začal učit hrát. Jeho bratři hráli na housle, a tak v jejich domácnosti stále zněla hudba. Brzy, za pomoci učitele hudby, u nich vznikl první orchestr, který se skládal z klavíru, houslí, violy, violoncella, basy a flétny. Mladý Kovařovic, jako nejvíce nadaný člen rodiny v jedenácti letech nastoupil na konzervatoř, kde se však věnoval hře na klarinet, neboť místa klavíristů, případně houslistů, již byla obsazena. Přesto však dráha klarinetisty nebyla Kovařovicovi souzena – dle Viléma Pospíšila lze říci, že kromě „*ilegálního účinkování Kovařovice-klarinetisty v orchestru Švestkova soukromého divadla ještě za studií Kovařovic jako profesionální umělec klarinet vůbec nikdy nevzal do ruky*“.¹⁶

Karlův učitel hudby, profesor Julius Písařovic, chodil v neděli hrát na klarinet do chrámu svatého Víta a poté do Ostruhové ulice učit svého nadaného žáka. První

---

¹⁴ PETR, Jan. *Vzpomínáme na Karla Kovařovice: jak jej zachovávají v paměti jeho současníci*. Praha: I.L. Kober, 1940.248 s. S.123.

¹⁵ Tamtéž. S. 36.

¹⁶ POSPÍŠIL, Vilém. První český moderní dirigent. *Hudební rozhledy* [online] 1962, 15 (21), s. 898-899 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z <https://dnnt.mzk.cz/view/uuid:9a2a3500-0264-11e4-a680-5ef3fc9bb22f?page=uuid:1dd08810-039a-11e4-89c6-005056827e51>

peníze si Kovařovic vydělával právě hrou na klarinet, kdy Písařovicovi žáci hráli na Žofině štědrovečerní koncerty. Konzervatoř absolvoval v sedmnácti letech, v roce 1879. Tím však jeho studium hudby neskončilo. Do roku 1882 se věnoval studiu kompozice pod vedením Zdeňka Fibicha, typického představitele hudebního romantismu. U Fibichů se Kovařovic cítil doma, což dokládá slovy: „*Hodiny u Fibicha trvaly často od samého rána přes poledne, ano do pozdního večera. Tím zůstával jsem u Fibicha prostě na oběd. Byl jsem u něho jako u rodičů.*“¹⁷

V dalším hudebním rozvoji mu pomohlo studium zpěvu u Jana Ludvíka Lukese (1824-1906) a Františka Pivody (1824-1898). V roce 1879 premiéroval na koncertě Umělecké besedy Fibichovu *Selanku B dur* pro klarinet a klavír.¹⁸ Mladý Kovařovic také vynikal ve hře na harfu, takže po ukončení konzervatoře nastoupil jako harfenista v orchestru Prozatímního divadla, odkud přešel do Národního divadla, kde působil v letech 1879-1885. Kovařovicův hudební život byl už ve svých začátcích velmi pestrý a spojený s hrou na klavír. Vynikal především jako korepetitor a vystupoval s houslistou Františkem Ondříčkem (1857-1922) a barytonistou Leopoldem Stropnickým (1845-1914). Jeho kvalit si všimla i soudobá kritika a označila ho za jednoho z předních českých pianistů.¹⁹

Ve třidvaceti letech si tento mladý nadaný umělec uvědomil, že jeho životním cílem není být hráčem v orchestru, ale že jeho posláním je stát se dirigentem. Svoji dirigentskou kariéru zahájil působením nejdříve v Městském divadle v Plzni a později ve společnosti Františka Pokorného (1866-1905) v Národním divadle v Brně v letech 1885-1886.²⁰ Kovařovicovy dirigentské výkony pozitivně hodnotil i Leoš Janáček, a to v časopise *Hudební listy*. Z dřívějšího hraní v orchestru Kovařovic získal mnoho zkušeností, výborně se orientoval ve zvuku hudebních nástrojů a z toho byl při svém nadání schopen těžit. Těchto bohatých zkušeností využil ve své dramatické prvotině *Ženichové*, jejíž premiéra se konala v Národním divadle v květnu 1884. O šest let později působil také jako korepetitor a učitel v Pivodově pěvecké škole v Praze.

---

¹⁷ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice 1900–1920*. 1. Díl. Praha: Divadelní ústav-Český hudební fond. 1968. S. 20.

¹⁸ PETR, Jan. *Vzpomínáme na Karla Kovařovice: jak jej zachovávají v paměti jeho současníci*. Praha: I.L. Kober, 1940. 248 s. S.45.

¹⁹ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice 1900–1920*. 1. Díl. Praha: Divadelní ústav-Český hudební fond. 1968. S. 37.

²⁰ POSPÍŠIL, Vilém. První český moderní dirigent. *Hudební rozhledy* [online] 1962, 15 (21), s. 898-899 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z <https://dnnt.mzk.cz/view/uuid:9a2a3500-0264-11e4-a680-5ef3fe9bb22f?page=uuid:1dd08810-039a-11e4-89c6-005056827e51>

Pedagogická práce s pěvci se mu později jako šéfovi opery Národního divadla velmi hodila a dle soudobých hudebních kritiků přispěla ke zvýšení umělecké i dramaturgické úrovně sólistů přední české divadelní scény.²¹

Velmi významným rokem pro Karla Kovařovice byl rok 1885. Pro hudební doprovod Národní výstavy se hledal dirigent symfonického orchestru. Příčiněním F. A. Šuberta českého dramatika, prozaika a divadelní historika, byl vybrán právě Kovařovic. Ten příležitosti náležitě využil a při svém vystoupení ukázal nejen svůj talent a cit pro hudbu, ale také svoji temperamentní osobnost a zúročil dosud nabyté zkušenosti. Dirigoval s velkou chutí a energií, bylo mu v té době 33 let. Obecenstvo bylo přímo nadšeno a rázem se z něj stal první a nejlepší český dirigent. Jak uvádí Zdeněk Nejedlý, který se jinak poměrně kriticky staví ke Kovařovic umělecké dráze, „*Kovařovic byl dirigentská krev, patřil k těm, kteří se dirigenty již rodí*“ a díky tomuto zjevnému talentu „*v něm vybrán příští dirigent takřka dříve ještě, než zvedl vůbec taktovku.*“²²

Jak již bylo v této práci uvedeno, Kovařovic uměl správně využít své píce, všech svých zkušeností, ať jako hráč v orchestru, skladatel či dirigent. Jako operní autor nenavázal na odkaz svého učitele Zdeňka Fibicha, ale vydal se směrem Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka. Ani v počátcích své tvorby, ani nikdy později jej nelákalo napodobovat cizí autory či podléhat novým trendům, navzdory pozdější kritice Zdeňka Nejedlého, podle nějž byl „*Kovařovic skrz naskrz eklektikem ve smyslu hanlivého významu slova – tedy eklektismus jako netvůrčí přejímání cizích myšlenek.*“²³ K tomu však Vlasta Reitterová dodává, že „*míru převzetí cizí myšlenky tvůrčí nebo netvůrčí, lze v tak neměřitelném umění, jako je hudba, těžko stanovit*“.²⁴ Pouze uváděl díla významných cizích autorů, pokud uznal za vhodné s nimi české posluchače seznámit. Měl rád melodie romantické, obzvláště smetanovské, zasněné a jemné tóny. Byl ryze česky smýšlejícím umělcem.²⁵ Jak bylo již dříve v této práci zmíněno, Kovařovic byl všestranně nadaný, a tak se neváhal prosadit i v roli hudebního skladatele.

---

²¹ SMETANA, Robert, ed. *Dějiny české hudební kultury 1890-1945*. Praha: Academia, 1981. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:84adb870-e70f-11e3-adbd-5ef3fc9bb22f>. S. 35.

²² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny opery Národního divadla I*. Praha: Práce, 1949. 516 s. S. 20.

²³ REITTEROVÁ, Vlasta. *Zpola zapomenuté opery*. Česká opera. *Opera plus* [online] 2018 [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/zpola-zapomenute-opery-ceska-opera-5/>

²⁴ Tamtéž.

²⁵ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice: 1900-1920*. Díl 1, 1900-1912. Praha: Divadelní ústav - Český hudební fond, 1968. 262 s. S. 46.

Kovařovicovým prvním významným úspěchem jakožto autora opery bylo vítězství v konkurzu na uvedení opery *Psohlavci* na prknech Národního divadla. Porota se měla rozhodnout mezi Fibichovou *Šárkou*, Foerstrovou (1859-1951) *Evou* a Kovařovicovými *Psohlavci*. *Psohlavci* zvítězili mimo jiné i díky oblibě románu Aloise Jiráska (1851-1930). Do operní podoby byl převeden tak, aby ještě více působil na city posluchačů. Autor opery toho dosáhl tím, že svou hudbou podtrhl dramatické scény o útlaku lidí, o jejich právu na svobodu. To odráželo pocity českého národa na konci 19. století a výkřik Chodů: „Naše práva platí!“ znamenal volání po právech Čechů. *Psohlavci* se tak stali národní operou své doby. O tuto operu se zajímal i G. Mahler, v té době ředitel vídeňské opery.

Premiéra *Psohlavců* se konala dne 24. 4. 1898, v roli Koziny byl Bohumil Pták, postavu Lomikara ztělesnil Bohumil Benoni, jak o něm napsal Zdeněk Nejedlý ve svých *Dějínách opery Národního divadla I*, vynikl jako „přímo úděsná figura vznešeného pána a zase zloducha v jedné osobě, pravý despota pobělohorské doby, jak si je představovala lidová tradice.“²⁶ Tato opera sklidila velký úspěch, jehož důvodem byly nejen dirigentova píle a schopnost vkusného zhudebnění románu, ale také popularita Aloise Jiráska.

V době, kdy Kovařovic nastupoval do Národního divadla jako šéf opery, tj. v roce 1900, měl již téměř hotovou operu *Na Starém bělidle* na námět velmi populární *Babičky* Boženy Němcové. Premiéra se konala 22. listopadu 1901 za řízení samotného autora opery. Napsat libreto podle této knihy nebylo lehké, neboť z knihy bylo možné vybrat jen příběhy ze života babičky, které by však netvořily jednotný celek. Proto byly zpracovány různé příběhy ze Starého bělidla, autorkou popisované v knize. Důležitou roli při úspěchu této opery měla především vlastenecky zabarvené ladění celé opery, jak poznamenává Vilém Pospíšil: „*Skladatelsky byl Kovařovic plně mužem 90. let 19. století, proto mu nelze zazlívat, že jej výrazně ovlivnilo řešení národnostních otázek a problematika národnostního útlaku*“.²⁷

Kovařovicova popularita rostla rychlým tempem. Již v *Psohlavcích* ukázal, že umí zahrát na národní strunu a ve *Starém bělidle* opět psal v českém duchu a současně v duchu smetanovském. Jeho hudba byla především odrazem jeho vlastenectví a

---

²⁶NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny opery Národního divadla I*. Praha: Práce, 1949. 516 s. S. 441.

²⁷ POSPÍŠIL, Vilém. První český moderní dirigent. *Hudební rozhledy* [online] 1962, 15 (21), s. 898-899 [cit. 2021-03-17]. Dostupné z <https://dnnt.mzk.cz/view/uuid:9a2a3500-0264-11e4-a680-5ef3fc9bb22f?page=uuid:1dd08810-039a-11e4-89c6-005056827e51>

prvky, které využíval jsou toho důkazem – využíval lidovou hudbu, promítal do svých hudebních invencí charakter české povahy a snažil se zvukomalbou vyjádřit pestrost a krásu české krajiny.

V této skladatelské linii pokračoval také další operou Strakonický dudák, která měla premiéru v Národním divadle 30.5. 1913 a kde opět uplatňuje oblíbené prvky lidovosti a „češství“ v dobrém, i méně lichotivém slova smyslu. V tomto duchu napsal předeheru, tance (většinou polky), písně, sbory i melodramatickou hudbu. Předehra vystihuje hlavní momenty děje. Melancholická hudba zní při dudákově odchodu, nastupuje taneční rytmus odkazující na hru na dudy, ten stupňuje, čímž autor evokuje tanec pod šibenicí, načež, když dudák procitá ze snu, zní hudba jemná. Když se hlavní hrdina vrací šťastný domů, slyšíme tóny radostné. O úspěchu nastudování a provedení *Strakonického dudáka* svědčí také fakt, že byl do roku 1918 na scéně Národního divadla uveden dvačtyřicetkrát.

Jak již bylo zmíněno, Karel Kovařovic nebyl ve své době pouze úspěšným hudebním skladatelem, stal se z něj tak respektovaný dirigent a šéf opery Národního divadla. Když do zlaté kapličky nastupoval, byl si plně vědom své zodpovědnosti a významu této hudební instituce. V šesti letech byl přítomen u položení základního kamene Národního divadla (16.5.1868). Jako šéf opery byl velmi náročný nejen k sobě, ale ke všem svým spolupracovníkům. Chtěl divadlo v jeho vývoji posunout dále. Zastával názor, že je potřeba doma i v zahraničí prosazovat českou tvorbu. Citujme slova Schmoranzova: „*Hněvalo ho opravdově, že mnozí naši nejmladší skladatelé na místě, aby se dali cestou, kterou Smetana ukázal a kterou se po něm i ostatní velcí brali, se jali tvořit internacionálně. Byl pevně přesvědčen, že ve světě nás v umění uplatní především a právě to, co nás od ostatních ras a národů odlišuje.*“²⁸

Když se začalo rozhodovat o správě Národního divadla a jeho opery, stál Kovařovic v čele všech tří ucházejících se sdružení. A tak byl 6. 5. 1900 na valné hromadě zvolen šéfem opery Národního divadla. Jeho vstup na tento post se stal velkou událostí. Čekalo jej však mnoho úkolů. Nastala opravdu umělecky a hudebně nová doba. Své působení Kovařovic zahájil nastudováním Smetanova *Dalibora* v hlavní úloze s Karlem Burianem. Dílo bylo přijato s nadšením a povedlo se i po stránce výpravy, dá se říci, že nová výprava diváky přímo oslnila. Karel Štapfer,

---

²⁸ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice 1900–1920*. 1. Díl. Praha: Divadelní ústav-Český hudební fond. 1968. 262 s. S. 51.

divadelní malíř dekorací, pořídil realistické exteriéry a interiéry. „*Tento realismus vyhovoval dobově a přispíval k pochopení díla. Oslňoval nádherou a bohatstvím a snažil se historicky věrně zachytit místo děje [...] Dalibor se objevil ve zcela novém, překvapivém rouše, vše působilo neobyčejně sugestivně.*“²⁹ Nejedlý dále poznamenává: „*Když se vyhrnula opona, Dalibor zářil, až oči přecházely.*“²⁹ Zpočátku stál Kovařovic před nelehkým úkolem, bylo třeba sjednotit pěvecký soubor. Většina sólistů byla ponechána ze starého souboru, avšak několik starších sólistů bylo propuštěno. Opera zároveň hledala i nové hlasy a nabízela jim hostování. Hojně zastoupen byl zejména tenorový obor. Sólisté Burian, Mařák, Veselý, Pták a Karas byli oporou souboru. Celý ansámbl byl Kovařovicovi oddán a pilně od rána do večera zkoušel. Jak deklaruje Zdeněk Nejedlý v *Dějínách opery Národního divadla*, vše by jistě pokračovalo svým tempem, kdyby rušivě nezasáhla do práce stávka orchestru, k němuž se připojil i sbor a technický personál. Sám Kovařovic k této události uvádí: „*Vypuknutí stávky překvapilo nejen veřejnost, ale i mne. Nenadál jsem se vzpoury, ba ani nejmenšího odporu...Že by orchestr začal a dal se strhnout dokonce k tak násilnickému činu, toho nemohl očekávat nikdo. Vždyť o nespokojenosti orchestru nevěděl nikdo ani u nás v divadle, ani mimo divadlo...Noviny byly plny sensací týkajících se sboru a sólistů, ale v orchestru bylo úplně ticho. A v divadle samém si rovněž nikdo nestěžoval.*“³⁰ V souboru postupně opadala chuť zkoušet a práci ztěžovaly výhrůžky ze strany vedení. Stávka vypukla naplno 11.února 1901, kdy orchestr oznámil, že pod Kovařovicem hrát nebude. Kovařovic byl přísný šéf, dbal na všeobecnou pracovní kázeň, šetřil chválou. To se nelíbilo hráčům v orchestru, ale zejména sólistům, kteří byli zvyklí kromě drobné kritiky na slova chvály a díky a cítili se nedotknutelní. Tato nálada se brzy rozšířila i ve sboru. Ve snaze zvýšit jeho kvalitu Kovařovic již dříve zavedl tzv. „chorovody“, což byla skupina nejlepších zpěváků a zpěvaček, kteří měli dozírat na ostatní. Také jim byla zvýšena mzda.

Skutečnost, že měli šéfa upozorňovat na nedostatky, vedla přirozeně k velké nespokojenosti mezi ostatními zpěváky. Stávka tedy byla nevyhnutelným důsledkem těchto opatření. Kovařovic se postupně dozvídal, že si nikdo dosud nestěžoval, protože se všichni báli. Také se báli říci si o vyšší mzdy. Nastal dlouhý spor, došlo k mnoha vyjednáváním. Tento spor nakonec vedení divadla, a především šéf opery, vyhráli pro

---

²⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny opery Národního divadla I.* Praha: Práce, 1949. 516 s. S. 20.

³⁰ Tamtéž. S. 59.

nedostatečné důvody ze strany stávkujících. Způsobil však v životě divadla hlubokou trhlinu a do značné míry také zapříčinil jistou nedůvěru ze strany veřejnosti. Krize byla nakonec překonána a během tří týdnů byly zajištěny náhrady do orchestru za členy propuštěné při stávce.³¹ Tím se orchestr obnovil a získal nové kvality. Nestalo se to však hned, trvalo nějakou dobu, než se orchestr sjednotil a sehrál. Nadcházející repertoár opery Národního divadla založil Kovařovic hlavně na dílech českých skladatelů. Často byl na programu Smetana, Dvořák a Fibich. Uvedeno bylo téměř celé Smetanovo operní dílo. Z Dvořákova díla uvedl premiéru *Rusalky* (1901) a v roce 1904 celý cyklus Dvořákových oper. Z oper Zdeňka Fibicha nastudoval *Pád Arkuna*, *Šárku*, *Hedy* a *Nevěstu messinskou*. Prostor poskytoval i nadějným skladatelům mladé generace. Jmenujme například Otakara Ostrčila (1879-1935, v letech 1920-1935 šéf opery Národního divadla po K. Kovařovicovi) a J. B. Foerster.

V této době také došlo k události, která přímo osudově zasáhla do života Karla Kovařovice a Leoše Janáčka. Kovařovic v roce 1904 odmítl uvedení Janáčkovy *Její pastorkyně* na prknech Národního divadla. Ta zde byla uvedena až v roce 1916.³² Této události se budu blíže věnovat v samostatné kapitole.

Jak bylo zmíněno výše, Kovařovic rád uváděl české autory. Heslo „Národ sobě“ pro něj bylo zavazující. K výročí otevření Národního divadla 18. listopadu 1902 byla nově nastudována *Libuše*. V téže sezóně, 12.5. 1884, zemřel Bedřich Smetana, a tak Kovařovic uspořádal první *Smetanův cyklus*, ještě pod názvem *Smetanův týden*. Program byl pojat opravdu originálně: Smetanovy opery po sobě následovaly každý den, a to v chronologickém sledu svého vzniku. 8. 6. 1901 Kovařovic také participoval na oslavě 60. narozenin Antonína Dvořáka. Právě k odkazu těchto velikánů české hudební scény se velmi hrdě hlásil a také díky jeho preciznímu a temperamentnímu pojetí uváděných děl zůstávala díla v popředí domácího publika; Kovařovicova působivého provedení těchto skladatelů si všímaly také zahraniční kritiky a právem jej označují za úctyhodného nositele české hudební tradice.³³

Nevyhýbal se však ani významným cizím autorům. Ze světového repertoáru uvedl například autory francouzské (Bizet, Massenet, Charpentier) a ruské (Čajkovskij, Rimskij-Korsakov). Blízko měl také ke klasicistním autorům, obzvláště

---

³¹ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice: 1900-1920*. Díl 1, 1900-1912. Praha: Divadelní ústav - Český hudební fond, 1968. 262 s. S. 85.

³² Tamtéž. S. 95

³³ NEWMARCH, Rosa. The Czechoslovak Festival. *The Musical Times* [online]. 1919, 60 (917), 334–336 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3701713

k tvorbě Wagnerově, kdy uvedl řadu jeho oper, např. *Lohengrina*, *Mistry pěvce norimberské*, *Tristana a Isoldu*, *Valkýru* a další. Kromě dirigentské činnosti se věnoval i překladu libret, přeložil libreta Straussovy *Elektry* a *Salome*. V roce 1910 a 1911 premiéroval Straussovu *Elektru* a *Růžového kavalíra*.³⁴

Kromě operního dirigentství se věnoval i dirigování koncertnímu. Během první světové války několikrát provedl kompletní Smetanovu *Mou vlast*, aby v lidech podpořil vlastenecké citění. Spolupracoval s Českou filharmonií a premiéroval s ní skladby Vítězslava Nováka (*Toman a lesní panna*) a Josefa Suka (*Asrael*, *Pohádka léta*). S orchestrem Národního divadla podnikl několik evropských hudebních zájezdů. Plánované turné po USA se však z důvodu dirigentova onemocnění neuskutečnilo.³⁵

Během působení v Národním divadle se Kovařovicovi podařilo pozvednout uměleckou i dramaturgickou úroveň, na kterou navazovali jeho pokračovatelé. Byl prvním českým dirigentem světové úrovně. Vzory mu v této oblasti byli Hans von Bülow a Gustav Mahler. Při práci s orchestrem uměl dokonale využít zvukovou barevnost jednotlivých hudebních nástrojů a vytvořit nanejvýš působivou hloubku daných částí skladeb tak, aby oslovil, překvapil a často dojal obecenstvo. Za svou uměleckou činnost a hudební přínos byl oceněn několika tituly. Byl zvolen členem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, čestným členem Umělecké besedy a vyznamenán titulem důstojník francouzské akademie³⁶

1.1 Skladatelská činnost

Skladatelsky se Kovařovic začal projevovat na konci 70. let 19. století. Patřil mezi uznávané skladatele, avšak nejen Zdeňkem Nejedlým bylo často poukazováno na eklektický charakter jeho kompoziční invence (viz předchozí kapitola). Nejplodnější období bylo přibližně v letech 1879-1900. Poté, co se stal šéfem opery, mu na skladbu nezbývalo mnoho času. Jako Fibichův žák měl blízko k melodramatům. Na náměty Erbenovy Kytice zkomponoval melodram *Zlatý kolovrat*. Za zmínku stojí také melodram *Princezna Loleyla*, kde se nechal inspirovat francouzským hudebním impresionismem. V osmdesátých a devadesátých letech rostla obliba umělé písně. Komponovalo se na texty heroické i sentimentální, umělé i lidové, na lyriku milostnou

---

³⁴ NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice: 1900-1920*. Díl 1, 1900-1912. Praha: Divadelní ústav - Český hudební fond, 1968. 262 s. S. 56.

³⁵ Tamtéž. S. 58.

³⁶ Tamtéž. S. 67.

i vlasteneckou. I tomuto žánru se Kovařovic věnoval. Textový materiál získával od českých i německých básníků. *Opus I* obsahoval písňový cyklus *Osmero písní*. Písně byly zpracovány na základě českých textů. Najdeme v nich nejen melancholii, ale i optimistický pohled na svět. Píseň s doprovodem orchestru *Báj* byla oceněna II. cenou Umělecké besedy. V porotě zasedali odborníci jako Dvořák, Fibich, Rozkošný a další. Největší popularity dosáhla píseň *Slovácká*, již Kovařovic v roce 1917 věnoval Emě Destinnové. Ta ji až do vydání tiskem pečlivě střežila pro sebe. Tato práce byla otištěna v roce 1919 společně s vážnou písní *Svítání*. V Kovařovicově tvorbě najdeme i několik sborových písní. Obliba sborového zpěvu rostla a Kovařovic se uměl rychle přizpůsobit. Přiřadil se tak k A. Dvořákovi a národním tónem navazoval i na B. Smetanu. Romantický smíšený sbor *Jarní noc* z roku 1884 líčí taneční rej víl a hru vln s rusalkami. Na slova Svatopluka Čecha vznikl sbor *Naše píseň*, který je komponován v radostném duchu.³⁷

Svému učiteli Zdeňku Fibichovi se odvděčil v roce 1879 *Fantasií pro klavír na 4 ruce* na téma Fibichovy písně a v témže roce ještě třinácti fugami. Láska k folklóru se projevila v dalších skladbách pro klavír, a to v moravských národních tancích, jež byly vydány pod názvem *Národní tance*. Vrcholem klavírní tvorby je třívětý *klavírní koncert f moll*. Nezapře v sobě prvky romantiky a novoromantiky. Kovařovic napsal také tři smyčcové kvartety. První *kvartet D dur* pochází z roku 1879 a je v něm ještě patrná skladatelská nevyzrálost. Druhý *kvartet G dur* zůstal nedokončený. Nejvýznamnějším je zřejmě *kvartet a moll op. 7*, který autor věnoval Antonínu Dvořákovi.

První operní kompozicí byla komická opera *Ženichové*. Námět byl však trochu naivní i se svou fraškovitě situační komikou. Dílo nepatří k operám, které by mohly být v běžném repertoáru, jedná se spíše o první pokus tehdy dvacetiletého skladatele. Značnou popularitu mu přinesla premiéra baletu *Hašiš* v pražském Národním divadle v roce 1884. Úspěch si také získala komická jednoaktová zpěvohra *Cesta oknem*, jejíž premiéru v Národním divadle sám dirigoval. Vrchol Kovařovicovy tvorby však představují opery *Psohlavci* (1886-1887) a *Na starém bělidle* (1899-1901) V těchto dílech autor spojil dramatické napětí s hudbou prostoupenou českým lidovým charakterem. Dobová obliba obou oper byla založena spíše na popularitě předloh než na originalitě hudebního zpracování. Kovařovic byl plodným skladatelem. Je autorem

---

³⁷ Tamtéž. S. 26-40.

několika desítek písní a sborů, drobných instrumentálních a klavírních skladeb. Dále psal skladby komorní i symfonické, balety, melodramy, výpravné hry, scénickou hudbu a také opery. Pro tuto práci jsem vybral jen jeho nejzajímavější díla.³⁸

V žádných pramenech jsem nenašel bližší informace o Kovařovicově rodině a soukromém životě. Pouze již zmíněnou poznámku, že miloval svou rodinu a klid nacházel obklopen přírodou. Karel Kovařovic byl šéfem opery Národního divadla od roku 1900 do roku 1920. Zemřel v Praze dne 6. 12. 1920.

1.2 Kariéra v čele ND

Tak jako každá významná velká kulturní instituce všech dob, tak i Národní divadlo podléhalo časté kritice. V době, kterou se v této práci zabýváme, existenci Národního divadla opakovaně provázely výtky, že na jedné straně nedostatečně „pěstuje“ domácí produkci a nesleduje dostatečně nově vznikající česká díla, na straně druhé zařazuje díla cizí, což nebylo považováno za vlastenecké a odvádělo diváky, kteří si na takové novoty nechtěli zvykat, a proto často dávali přednost operetám ve Vinohradském divadle, jež byly jednodušší a zábavnější. Tato skutečnost a jejich melodičnost lidi velmi lákaly. Proto přicházely časté výtky, že skladatelé Národního divadla neumí tvořit nové a melodické opery. Velmi útočné kritiky psal Zdeněk Nejedlý přímo na osobu Karla Kovařovice jako šéfa opery Národního divadla. Varoval, že výkonnost divadla klesla a zlatá kaplička spěje k zániku. Nejedlý tvrdil, že divadlo si nejde svou cestou a hledá cizí vzory. Ale Kovařovic považoval za nutné seznámit lid se světovými novinkami stejně tak, jak to dělají i jiná divadla.

Kovařovic měl obrovský cit pro to, co by divadlo mělo hrát. Cit bez vlivu politických zájmů (pokud to bylo možné), cit vyvěrající z obrovského hudebního nadání, nekonečné píle a nezlomné vůle. A měl kolem sebe lidi, kteří si toho byli vědomi a dovedli to ocenit. Důkazem toho je blahopřání od více než 150 úřadů a kulturních spolků, která obdržel v roce 1912 ke svým padesátým narozeninám. Mezi gratulanty bylo mnoho zástupců z oblasti kultury, politiky, vědy a umění. Patřil sem například hrabě Thun, vedení Národního divadla v Brně, pěvci pardubického divadla, tehdejší dirigent pražské filharmonie. Samotná pražská Umělecká beseda vydala pozvánky k oslavě. Připojili se také pěvci Vinohradského divadla, pražský spolek

---

³⁸ Tamtéž. S. 45.

Hlahol či redakce Národních listů. V Rudolfinu byl uspořádán dobročinný reprezentační koncert.

Vraťme se však k válečným rokům 1914-1918, které velmi silně zasáhly do života Karla Kovařovice, ale i do života Národního divadla, potažmo celé tehdejší společnosti. Po atentátu v Sarajevu bylo divadlo dočasně zavřeno. Naskytla se otázka, co bude dál. Kovařovic se po vypuknutí první světové války soustředil převážně na přestudování původní české tvorby. V sezóně 1915/1916 však již opět pracoval na českých novinkách, mezi nimiž byla i Janáčkova *Její pastorkyňa*, kterou, jak již bylo v této práci zmíněno, Kovařovic v roce 1904 odmítl uvést. A tak v květnu 1916, kdy se tradičně konal Smetanův cyklus a 50. výročí prvního uvedení *Prodané nevěsty*, byla v Národním divadle uvedena premiéra s velkým napětím očekávané *Její pastorkyně*. Tato zpěvohra, komponovaná na původní drama Gabriely Preissové, byla tedy konečně ve zlaté kapličce předvedena obecnstvu. Její děj Janáček zasadil do prostředí jemu dobře známého moravského Slovácka, kde mnoho let poslouchal lidové nápěvky a pozoroval vše důležité a zajímavé k zachycení zdejšího prostředí a vykreslení drsného života i osudů tamějších venkovanů.

Zde je třeba opět připomenout, že cesta vzniku této dodnes velmi oceňované opery byla nelehká. Janáček se se svými názory i způsobem tvorby zdál mnoha hudebníkům a kritikům výstřední, až směšný. Jeho názory se diametrálně lišily od názorů a uznávaných norem své doby. V tvorbě vycházel ze své teorie nápěvkové mluvy. V řeči i písních prostého slováckého lidu hledal a nacházel zdroj pro svou, tehdy neobvyklou, melodickou tvorbu. Právě důraz na nápěvek mluvy vedl Janáčka k odlišnému a nepochopenému názoru na přirozený přízvuk českého slova.

Její pastorkyňa však nyní svým uměleckým významem slavila velký úspěch a konečně si získala zaslouženou pozornost. Jak již bylo v této práci zmíněno, byla to právě pěvkyně Marie Calma³⁹, která zprostředkovala nové navázání styků Kovařovice s Janáčkem. O Janáčkově uvedla: „*Na pianině ležel nerozřezaný klavírní výtah Jají pastorkyně. Janáček rozřezal několik listů a sedl si k pianinu. – Prý pěkně zpíváte, tak ukažte, co umíte! – Byl překvapen, že dovedu zazpívat Janůfu a Kostelníčku z listu. A*

---

³⁹ Marie Calma, rozená Hurychová, 1881-1966, česká pěvkyně sopránistka, spisovatelka, básnířka, překladatelka hlavně z francouzštiny. Šířila znalost české hudby v cizině. Roku 1908 se provdala za MUDr. Františka Veselého, ředitele lázní Luhačovice. Zde se manželé Veselí scházeli s významnými osobnostmi své doby, např. Otakarem Ostrčillem či Alfonsem Muchou. Byla také přední organizátorkou kulturního dění v Luhačovicích. Je zde po ní pojmenován okrašlovací spolek Calma.

*mně bylo, jako kdyby Jenůfu pro mne komponoval. Tak mi byla hned napoprvé známá a blízká*⁴⁰

Je nutné opět zdůraznit, že význam Karla Kovařovice jako šéfa opery Národního divadla i jako odborníka, jenž věděl, která díla je třeba v určité době a v různých (často pro český národ těžkých či jinak významných) situacích uvést, není zastíňován jeho uměním dirigentským. V průběhu první světové války uváděl a sám dirigoval právě díla pro češství, vlastenectví a národní hrdost nepostradatelná. Zmíňme Smetanovy opery – *Prodaná nevěsta*, *Braniboři v Čechách*, *Hubička*, *Tajemství* či *Libuše*. Významnou roli vždy hrál a dosud hraje cyklus *Má vlast*. Hrála se také díla Dvořákova – opery *Rusalka*, *Čert a Káča* a mnoho dalších ryze českých děl.

Karel Kovařovic sám cítil, že by o krásu a poslání české hudby měl obohacovat i mimopražské obecnstvo. I lidé v ostatních větších či menších městech, lidé na venkově potřebovali povzbuzení něčím ryze českým, literaturou, divadlem, hudbou. Právě v tomto poslání tkví význam kultury každého národa. A tak se v roce 1917 Národní divadlo vydalo na turné po Moravě, jak bychom dnes řekli. V této válečné době byly také časté koncerty pro dobročinné účely. Za národní požadavky se manifestovalo zejména Smetanovou *Mou vlastí*. Mezi další Kovařovicovy skvělé počiny patří také například jeho geniální dirigentské provedení Dvořákova *Stabat mater* z roku 1916.

V rané poválečné době se divadlo radostně zapojilo do očekávání nového života. Za nesmírného nadšení posluchačů šéf opery dirigoval všechny koncerty této doby. Například byl požádán o vystoupení pro mladoboleslavský Sokol či Škodovy plzeňské závody, aby zde uspořádal koncert pro dělníky.

Po úspěších v Čechách i na Moravě Kovařovic prohlásil, že nelze ve Vídni povzbuzovat českou menšinu pouze politickými projevy, ale je nutné na ně zapůsobit i kulturním projevem. Do Vídně přijel se Smetanovou *Mou vlastí*. Ema Destinová za všeobecného nadšení zpívala i mimo dohodnutý program. Kovařovic se tak vydal na cestu všeobecně uznávaného dirigenta i za hranicemi své země.

Pro vyzdvižení významu Karla Kovařovice je také nutné zmínit, co v rámci kultury přinesl vznik Československé republiky. K oslavě tohoto historického mezníku se samozřejmě chystal velkolepý koncert. Jako úvod přirozeně zazněla česká

---

⁴⁰ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Hudební matice (1264): Praha, 1950.

hymna *Kde domov můj*, dále byly nastíněny nové perspektivy samostatné republiky a nechyběly jásavé tóny předehry k *Prodané nevěstě*.

V denním tisku se poté psalo: „*Večer Kovařovic s orchestrem překonávali sama sebe. Nadšení neobvykle propuklo hned po ouvertuře s takovou elementární silou, že mráz nás přešel. Vyhrnula se opona a scéna zářila mimořádným kouzlem a jasem. Ze všech koutů sálalo cosi tak hřejivého, a tak neobvykle šťastného. Byl to náš český obrázek, náš český život a první den svobody! Jaké to blažené pomyšlení! [...]. Také skutečná radost zářila nejen mezi účinkujícími, ale ve veškerém obecenstvu a neličený, upřímný jasot vytrvale se ozýval od poslední galerie až do přízemních lóží. Ještě po představení stálo obecenstvo kol Národního divadla a za zpěvu hymny a národních písní dlouho do noci u zlaté kapličky setrvalo [...]*“⁴¹.

V následujících měsících střídal Kovařovic uvádění jak českého, tak cizího repertoáru, z něhož se hrála hlavně slavná francouzská a italská díla. Předvánoční koncert 22. prosince 1918 navštívil prezident Tomáš Garrigue Masaryk, na jehož počest zpívala Ema Destinová. Národní divadlo se tak opět stalo ohniskem velkého národního i politického dění. Můžeme zde konstatovat, že zlatá kaplička bez pohromy a se ctí překonala svízelnou dobu první světové války.

Poválečná doba byla pro Kovařovice dobou plnou velmi plodné, vyčerpávající práce, překypující nejen nadšením a mnoha plány do budoucna, ale i únavou a neklidem. To pro šéfa opery Národního divadla bylo samozřejmě velmi vyčerpávající a nervově vysilující, což postupně vedlo k jeho onemocnění.

V březnu 1919 se připomínalo 95. výročí narození Bedřicha Smetany, což znamenalo mnoho slavností a koncertů. Smetana byl dáván v jednom měsíci dokonce třináctkrát. Navíc se také konala slavnostní představení na počest narozenin prezidenta Masaryka. Mezi uváděnými díly měla již své pevné místo Janáčkova *Její pastorkyňa*. A tak není divu, že čím dál oblíbenější a slavnější orchestr Národního divadla v čele se svým dirigentem Karlem Kovařovicem začal být zván do ciziny. Česká hudba měla za hranicemi reprezentovat a propagovat náš nový stát, a to zprvu v Londýně, Paříži a ve Švýcarsku. Kovařovic musel proto doplnit a sehrát orchestr, vybrat ty nejlepší interprety. Zájezdům předcházela velká reklama, byly tištěny plakáty, vydávány

---

⁴¹ NĚMEČEK II. Díl, str. 144, citováno z *Almanachu na památku tisícího provedení Prodané nevěsty*, 1927, s. 77-78.

programy a festivalové knížky, které své budoucí zahraniční posluchače informovaly o Praze, Hradčanech, české historii, kultuře, a především o české hudbě. Reakce po vystoupení v Ženevě zněly: „[...] *chválíme dirigentovo vystupování, které je skromné, umírněné v dirigentských gestech, chválíme kázeň orchestru, jeho přesnost...Karla Kovařovice nazýváme dirigentem virtuosem....cítíme, že ho vede jediný zájem: uhájit díla svých krajanů. A cítíme, že se jeho hluboké pojetí neprojevuje triumfálními gesty, ale věrnou reprodukcí v orchestru, který s ním prožívá všechna hnutí [...]*“⁴² (str. 193). K již zmíněným 70. narozeninám prezidenta Masaryka připravoval Kovařovic Smetanovu Libuši. Spolu s výtvarníky pořídil novou výpravu, kterou doplnil Alfons Mucha.

Než shrneme celkový význam celoživotní práce Karla Kovařovice pro Národní divadlo, zaměříme se na poslední měsíce jeho života. Onemocněl rakovinou střev. V červnu 1920 pobýval po operaci v Chlumci u Třeboně. Cítil se lépe a, jak mu bylo vlastní, plánoval další práci a vzpomínal na Národní divadlo. V dopise psaném na konci srpna 1920 dramaturgovi divadla, Otakarovi Ostrčilovi, píše: „[...] *Vzpomínám na Vás a na divadlo, kde se opět začíná činnost rozvíjeti. Budete mít práci a starosti nad hlavu! Sám jsem trávil dosud své prázdniny v klidu...Čas ušel jako voda. Zdraví mé se očividně lepší, ale bohužel, není ještě takové, abych se mohl do Prahy vrátit. Utěšuji se tím, že v divadle jest o vše dobře postaráno a že má nepřítomnost nezpůsobí nesnázi. Přeji Vám největšího zdaru a doufám, že při Vaší práci nezapomenete na mne, a časem několika řádky sdělit, jak se vše v divadle vyvíjí. S vřelým pozdravem jsem Vám zcela oddaný Karel Kovařovic.*“

Ačkoli byl tento dopis plný optimismu, obrat k lepšímu nenastal. Kovařovic však stále doufal, že se zcela uzdraví. Žil prací a byl plný plánů do budoucna. V této době, 26. 10. 1919 mu napsal Leoš Janáček: „*Velevážený příteli! Předně Vám přeji ze srdce, že Jste se pozdravil. Už na sebe a své zdraví myslíte též! Mne též prof. Hnátek jen důkladným nastrašením přivedl k rozumu v práci.*“⁴³ A 22. listopadu 1919 Janáček píše: „*Velevážený příteli! Kdybych Vám mohl dát polovičku svého zdraví-neměl byste toho mnoho-ale učinil bych to rád.*“⁴⁴ Avšak, jako dirigent se Kovařovic do Národního

---

⁴² PALA, František. *Opera Národního divadla v období Otakara Ostrčila*. Díl 1, Od Karla Kovařovice k Otakarovi Ostrčilovi 1918-1920. Praha: Divadelní ústav, 1962. S.116.

⁴³ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Hudební matice (1264): Praha, 1950. S. 79.

⁴⁴ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Hudební matice (1264): Praha. 1950. S.84.

divadla vrátil pouze jednou. Z Chlumce u Třeboně přijel do Prahy na začátku října. A 28. října, v den výročí vzniku samostatné Československé republiky, stál jako dirigent ve zlaté kapliče naposled. Za přítomnosti prezidenta republiky dirigoval Smetanova *Dalibora*. Toto představení nebylo pouze oficiální oslavou a vyjádřením úcty Smetanovi, ale všichni účinkující i přihlížející si byli vědomi toho, že se dirigent Karel Kovařovic loučí. I přestože byl nemocí vysílený, vydal ze sebe své poslední síly a velmi se přemáhal, aby svůj závěrečný úkol perfektně splnil, aby sebe, svůj orchestr, a hlavně své diváky nezklamal: „*Sil a povzbuzení mu dodal bouřlivý potlesk i jásavý hlahol, jenž se rozlehl prostorami hlediště...Cítil se prostě šťasten...Zcela spokojen odebral se domů – ale do divadla se již nevrátil. Daliborem započal v Národním divadle 28. července 1900 svou činnost a Daliborem ji 28. října 1920 dokončil.*“⁴⁵ Zemřel 6. prosince 1920 v sanatoriu v pražském Podolí.

Poslední rozloučení s Karlem Kovařovicem se konalo 9. prosince 1920 ve vestibulu Národního divadla. Rozloučit se s ním přišli umělci, zástupci kulturních spolků, členové a zaměstnanci Národního divadla. Ve smutečním projevu Otakar Ostrčil řekl: „[...] *jméno šéfa opery zůstane navždy spjato s naší největší scénou. Jeho velký význam tkví v tom, že s ním vešel do divadla smysl pro uměleckou kázeň...O málokterém českém umělci lze říci tak naprosto jako o Kovařovicovi, že Národní divadlo bylo mu vším...Divadlo stalo se mu skutečným chrámem...Provedl množství starých cenných děl a stejně odpovědně vypracovával díla moderní, pro něž bylo nutno hudební svět teprve vychovat, i díla odvážně vybočující z běžných hudebních zvyklostí. Chápal, že Národní divadlo musí stát v čele našeho života...Mysle na jiné, nemohl myslit na sebe*“⁴⁶.

Na závěr obřadu sbor a orchestr Národního divadla přednesl *Rekviem* Antonína Dvořáka. Poté byla rakev naložena na zlatý vůz a ten se vydal přeplněnou Národní třídou k Václavskému náměstí a zde k Národnímu muzeu. Pochován je v rodinné hrobce na Olšanských hřbitovech.

---

⁴⁵ NĚMEČEK-II. *Díl*, citováno z *Almanachu na památku tisícího provedení Prodané nevěsty*, Praha, 1927. S. 242.

⁴⁶ NĚMEČEK-II. *Díl*, citováno z *Almanachu na památku tisícího provedení Prodané nevěsty*, Praha, 1927. S. 243.

1.3 Shrnutí významu tvorby Karla Kovařovice pro Národní divadlo

Význam a odkaz života a tvorby Karla Kovařovice pro Národní divadlo je nesporný. Jeho osobnost bude s tímto divadlem navždy spjata. Byl zlaté kapličky zcela oddán, nikdy nepolevoval ve svém vysokém pracovním tempu, jehož cílem bylo pozvednout úroveň české operní tvorby. Jako pravý Čech a vlastenec na scéně divadla uváděl silná česká díla, jak velikánu české hudební tvorby. Tím udržoval v lidu češství, které našemu národu pomohlo v mnoha těžkých chvílích.

Uměl také soudobou společnost vzdělávat. Prosazoval, studoval a uváděl i významná zahraniční díla. V neposlední řadě musím vyzvednout jeho schopnost nabídnout hudební díla českých velikánů i za hranicemi naší země. Ukázat, že jsme sice národ malý, ale máme svoji kulturu, v našem případě hudební tvorbu, na kterou jsme hrdí. Opery ryze české, vycházející z českých dějin, českého lidu a oslavující český národ.

Kovařovic také pomáhal mladým skladatelům. V této práci jsme se zabývali jeho vztahem ke tvorbě Leoše Janáčka, kdy uvedl jeho operu *Její pastorkyňa*. Tím pomohl Janáčkově k získání stabilního místa mezi významnými českými skladateli. A co víc, *Její pastorkyňa* je dodnes velmi oblíbená a často uváděná opera.

Kovařovic nejen splnil, ale svým významem i přesáhl poslání, jež bylo vytyčeno při položení základního kamene Národního divadla v roce 1868: *pěstění v první řadě domácí produkce i děl slovanských a významných prací ostatních národů*⁴⁷.

---

⁴⁷ NĚMEČEK-II. *Díl*, citováno z *Almanachu na památku tisícího provedení Prodané nevěsty*, Praha, 1927, S. 255

2 Vztah Kovařovice a Janáčka

Vztah Leoše Janáčka a Karla Kovařovice je často zmiňován v souvislosti s prvním provedením opery *Její pastorkyňa* v Národním divadle v Praze. Díky vydané korespondenci, kterou zveřejnil v roce 1950 Artuš Rektorys, můžeme do tohoto vztahu a okolností prvního provedení Janáčkovy nejslavnější opery hlouběji proniknout. Všechny tyto dopisy svědčí o mimořádné úctě Leoše Janáčka ke Karlu Kovařovicovi. Věkový rozdíl mezi umělci byl osm let. Osud je však spojil mnohem dříve než před prvním provedením *Její pastorkyně*.

Nejprve se stručně zmíním o životě a významu Leoše Janáčka (1854-1928). Janáček je světově uznávaný hudební skladatel. Měl velmi osobitý a originální styl. Dodnes je ceněn především pro nezvyklou melodiku, vycházející z lidové hudby moravských regionů, zejména Slovácka a Laška. Ve světě je známý hlavně díky svým operám, zejména kvůli velkému úspěchu opery *Její pastorkyňa*, uváděné jako *Jenůfa*. Uznání si získala také jeho orchestrálně-vokální díla (*Glagolská mše*), rapsodie (*Taras Bulba*), komorní skladby a smyčcová kvarteta.

Hudebně vzdělaní rodiče Leoše Janáčka poslali v jedenácti letech na klášterní školu na Starém Brně. Po studiích působil v Brně jako sbormistr. V roce 1874 odešel do Prahy, kde do roku 1875 studoval na varhanické škole. Zde se spřátelil s Antonínem Dvořákem. V roce 1876 byl sbormistrem českého spolku Umělecká beseda. Poté se vrátil do Brna, kde v roce 1881 založil a řídil varhanickou školu. Působil také jako dirigent. Pro město Brno je také významné, že zde v roce 1919 založil konzervatoř. Janáček byl ve svém díle inspirován moravskou lidovou písní, užíval jejích nápěvů, studoval rytmiku a intonaci řeči. Lidové písně své rodné lašské kultury se věnoval také jako sběratel. Podle vzoru Dvořákových *Slovanských tanců* složil podobný komplet, inspirovaný lidovou hudbou, *Lašské tance*. Janáčka řadíme mezi nejvýznamnější hudební skladatele přelomu 19. a 20. století. Leoš Janáček zemřel v Moravské Ostravě na zápal plic, když se předtím nachladil během prázdninového pobytu v Hukvaldech.

K prvnímu setkání Janáčka a Kovařovice došlo v Brně 29. dubna 1882 při oslavě 25. výročí brněnského Akademického spolku Zora, na níž vystoupil Kovařovic jako sólista-harfista pražského Národního divadla a Janáček řídil sbor Besedy brněnské. Podruhé se oba umělci setkali taktéž v Brně na koncertě Františka Ondříčka

v Besedě brněnské dne 5. října 1882.⁴⁸ Od září 1885 do března 1886 působil Kovařovic v Brně jako kapelník v Českém divadle. Tou dobou Janáček redigoval Hudební listy a pravidelně do nich přispíval svými kritikami, v nichž Kovařovicovy výkony hodnotil velmi kladně a uznale. V Šeborově *Zmařené svatbě*, v Škroupově *Dráteníku*, v Gounodově *Faustu a Markétě* i ve Dvořákově opeře *Šelma sedlák* chválil orchestr a obratnou Kovařovicovu ruku.⁴⁹ Kovařovic také sám přispěl do Hudebních listů (15. 1. 1886), napsal referát reagující na jubilejní koncert Besedy brněnské, na němž byla provedena Křížkovského *Utonulá*, Dvořákův *Hymnus* a *Symfonie d-moll*. Byl nadšený strhujícím dirigentským výkonem Janáčka.⁵⁰ Janáček se za tuto pochvalu však necítil nijak zavázán a po premiéře Kovařovicovy opery *Ženichové* v Národním divadle v Brně (8. 1. 1887) napsal do Hudebních listů odmítavý soud, v němž mu vytkl, že se jeho hudba neváže ke slohu Macháčkových komických *Ženichů*, že „*libreto i hudba jsou volnými*“.⁵¹ Uznal Kovařovicovo hudební nadání, které je patrné z ouvertury, ale kritizoval hlasitou instrumentaci. Tím si Janáček Kovařovice do jisté míry zneprátelil a od té doby lze mluvit o napjatém vztahu.

Jak již bylo v této práci zmíněno, Kovařovic se zajímal o zpěv a své vzdělání prohluboval i v tomto směru. Pravděpodobně od roku 1890 se stal korepeditorem Pivodovy pěvecké školy v Praze a později i jejím ředitelem. Tato činnost byla přirozeně pro jeho další kariéru velmi prospěšná. Dále rozvíjel své dirigentské schopnosti a začal dirigovat koncerty České filharmonie a Umělecké besedy. A tak se v roce 1900 stal velmi vhodným kandidátem pro obsazení volného místa v čele Národního divadla. Na program zařazoval hlavně české autory. Poprvé uvedl *Rusalku*, oratorium *Svatá Ludmila* a díky retuším ukotvil v repertoáru např. Dvořákova *Dimitrije*, *Šelmu sedláka* a *Krále uhlíře*. Před první světovou válkou stál po boku Antonína Dvořáka v tzv. boji o jeho umělecký význam. Pomohl i řadě mladších skladatelů, kterým byl uměleckým rádcem a spolupracovníkem. (Jaroslav Kříčka, Jaroslav Jeremiáš, Otakar Zich, Jožka Charvát, Vilém Petrželka aj). Rád uváděl také

---

⁴⁸ HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého postoje*. Díl 1., V poutech tradice. Brno: Pазdírek, 1939. S.228 a 252.

⁴⁹FIRKUSNÝ, Leoš. *Leoš Janáček kritikem brněnské opery: analýsa kritické činnosti Janáčkovy a pokus o zjištění vztahu této činnosti k růstu skladatelské individuality*. Brno: Pазdírek, 1935. S. 55-57.

⁵⁰ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelem Národního divadla*. Vyd.1. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1950. Janáčkův archiv. Dokumenty a studie o životě a díle Leoše Janáčka. Řada 2. S.9.

⁵¹ Tamtéž. S.10.

díla známějších soudobých autorů, Vítězslava Nováka, Josefa Suka a Josefa Bohuslava Foerster. Připomeňme, že Karel Kovařovic byl vlastenec, hrdý na český národ, a tak si už v počátku první světové války hluboce uvědomoval buditelské poslání Národního divadla. V té době uváděl Smetanovu *Mou vlast a Libuši* a Dvořákovy *Slovanské tance*. I přestože dosáhl úspěchu jako dirigent, nedostávalo se mu stejného úspěchu na poli skladatelském. S Janáčkem se oba vzájemně skladatelsky ovlivňovali, aniž by si to uvědomovali. Tíhli ke stejným námětům a inspiracím. Jejich zájem upoutaly básně Fr. L. Čelakovského a M. J. Lermontova. Oba obdivovali lidovou hudbu. Janáček se jí však věnoval více do hloubky a vytrvaleji. Je patrné, že si byli vzájemnými konkurenty. Zatímco Kovařovic uváděl svá díla na půdě Národního divadla a slavil úspěch se svými *Moravskými národními tanci*, Janáček nepronikl s *Národními tanci na Moravě*. To pro něj muselo být velmi bolestné a nepřispívalo to ke zlepšení jejich vztahu. Dalším názorovým rozkolem byl jejich vztah ke Smetanově hudbě. Kovařovic se vždy hlásil do smetanovského tábora, dokonce patřil mezi Smetanovy nejrozhodnější zastánce. Naproti tomu Janáček se svými články v Hudebních listech jevil jako chladný posuzovatel Smetanova díla.⁵²

Janáček pozorně sledoval Kovařovicův skladatelský růst a často našel příležitost ke kritice. Je dobře známo, že se důkladně zabýval nápěvkovou mluvou. Při hodnocení Kovařovicovy opery *Psohlavci* se kriticky dotkl právě nápěvů. Požadoval rozdíl v rázu nápěvů mezi Hančí a Kateřinou. Kozinovi vytkl zpěv milostných písní v unylych melodiích. *Psohlavci* v roce 1899 získali cenu v soutěži vypsané Družstvem Národního divadla v Praze. V té době se Janáček ozval s rozsáhlejší studií opery a zařadil ji do kategorie České proudy hudební v brněnském časopisu *Hlídka*⁵³ Vyzdvihuje zde logiku harmonických spoju, chválí také formovou vyspělost nápěvů v celé opeře. Kladně hodnotí i lidovost *Psohlavců* a užití lidové písně *Zelení hájové, bejvaly ste moje* na začátku opery. Po těchto slovech však následuje kritika, v níž konstatoval, že „všechn pŭvab nápěvný není v *Psohlavcích* originální“. ⁵⁴ Pravděpodobně tím myslel vliv Wagnerovy tvorby. Janáček očekával u českých autorů originalitu, proto sám využíval nápěvků, které vycházely z každodenního života a nemohly se tudíž podobat žádnému jinému dílu. Přes uvedené výtky se však k opeře *Psohlavci* vyjádřil spíše kladně.

---

⁵² Tamtéž. S. 11.

⁵³ *Hlídka* IV (XVI)—1899, S. 362—368

⁵⁴ *Hlídka* IV (XVI)—1899 S. 364

Důležitou a nejčastěji diskutovanou kapitolou a mezníkem Janáčkovy hudebního života je však opera *Její pastorkyňa*, jež je hlavním předmětem mé studie. V úvodu citujme z Janáčkovy archivu: „Zcela zvláštní pozornost vyžaduje vztah Karla Kovařovice k Leoši Janáčkovy, neboť nám důkladně osvětlí spletitou historii kolem prvního provedení *Její pastorkyně* na pražském Národním divadle. Je nesporné, že Karel Kovařovic zasáhl velmi hluboce do Janáčkovy života a jeho tvůrčí práce. [...] *Její pastorkyňa* byla trvale a důsledně odmítána Kovařovicem a [...] její cesta na jeviště Národního divadla v Praze byla [...] svízelná a zdlouhavá. Je to nesporně jedna z nejbolestivějších kapitol Janáčkovy života, která hluboce zasáhla do jeho tvůrčí práce a způsobila v něm kritický mravní otřes. Teprve až se podařilo oba umělce lidsky smířit, [...], pak teprve se podařilo dvanáct let po dokončení *Pastorkyně* uvést tuto operu na scénu Národního divadla v Praze. Kovařovic však velkoryse odčinil křivdu, kterou způsobil tomuto geniálnímu dílu. Jeho vynikající provedení *Pastorkyně* skvělým způsobem odhalilo všechny dosud skryté hudební krásy tohoto díla a tím nepřimo mu pomohlo k světovému věhlasu.“⁵⁵

Velectěný pane!

Bojím se – Vám psát; a jest to tak znepokojující tak čekat.

Promiňte, když se táži po osudu své práce.

Vám oddaný

Leoš Janáček

Brno (bez data), raz. 27. dubna 1903⁵⁶

Těmito slovy začala korespondence kolem uvedení *Její pastorkyně*. Ihned po dokončení této opery dne 18. března 1903 zadal její provedení Národnímu divadlu v Praze. V Brně nebyly pro nastudování takového pěvecky i instrumentálně náročného díla vhodné podmínky. Janáček napsal dne 27. dubna dopis (viz výše), ve kterém se ptá Kovařovice na jeho názor na nově vzniklé dílo. Odpověď se mu dostala 28. dubna v dopise od Gustava Schmoranze, tehdejšího ředitele Národního divadla. Stálo v něm,

---

⁵⁵ *Janáčkův archiv*, dokumenty a studie o životě a díle Leoše Janáčka, redaktor Jan Racek, svazek 7, Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla, vydává Filosofická fakulta Masarykovy university v Brně z fondu Leoše a Zdenky Janáčkových, S. 9 a 11

⁵⁶ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Praha 1950, Hudební matice (1264)

že *dílo nemůže být přijato k provozování a vrací mu partituru a klavírní výtah*.⁵⁷ O přijetí tehdy rozhodoval Karel Kovařovic. Janáček se nepřijetí velmi dotklo a začal o sobě pochybovat. Nenechal se ale odradit a oslovil brněnské divadlo, které premiérovalo operu dne 21. ledna 1904, a to v Divadle na Veveří. Již v roce 1893 Janáček požádal autorku dramatu Gabrielu Preissovou o svolení dílo zhudebnit. Ta však odmítla. Janáček ji do roku 1895 zkrátil do podoby libreta. Zachoval prozaickou formu, čímž se stal jedním z průkopníků opery zpívané v próze. Místo veršů si vypomáhal častým opakováním motivů a vět. Preissová po úspěších opery svou původní divadelní hru přepracovala do podoby románu. Brněnská premiéra sklidila očekávaný úspěch a dílo bylo zhodnoceno jako první moravská realistická opera. Janáčkovu sebevědomí znovu posílilo a odvážil se opět napsat do Národního divadla v Praze. Uvedl, že partitura prošla opravami, a tudíž nic nebrání jejímu pražskému provedení. Janáčkovu odpověď opět Gustav Schmoranz, že o přijetí rozhoduje šéf opery.

Kovařovic se v tu dobu léčil z pracovního vyčerpání na francouzské riviéře. Po svém návratu (1. dubna 1904) Janáčkovu napsal, že přijímá pozvání na některou z brněnských repríz, ale z uvedení v Praze má obavy. Janáček tomu byl velmi rád, ale z důvodu onemocnění několika hlavních aktérů nevěděl, kdy bude další repríza. Kovařovic se do Brna dostavil teprve 7. prosince 1904, kdy se hrálo slavnostní představení.⁵⁸ „*Em. Chvála dílo hodnotil takto: „Jeho dramatické dílo (tj. Janáčkovu) Její pastorkyňa nemá styků se starou formou operní [...] a řídí se v příčině zhudebnění slova požadavkem ostré charakteristiky a plastičnosti deklamace v duchu řeči, i nářečí. Moravské lidové drama G. Preissově poskytlo Janáčkovu vítanou příležitost k uplatnění pokrokových názorů a snah za ideálem díla národního se nesoucích[...]. Dramatické účinnosti a případného přiosvětlení výrazu dbá Janáček v orchestrálním doprovodu zpívaného slova velmi pečlivě[...]* v tom, oč skladatel nejvíc se snažil, totiž o vystižení svérázu lidového v zachycení mluvy lidu v tónech, v uživatelnosti slova v melodii a rytmu, ve vycítění té duše, již lid do svého zpěvu vkládá, Janáčkovu dílo

---

⁵⁷ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelem Národního divadla*. Vyd.1. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1950. Janáčkův archiv. Dokumenty a studie o životě a díle Leoše Janáčka. Řada 2. S.17

⁵⁸ KAŠLÍK, Hynek. *Retuše Karla Kovařovice v Janáčkově opeře Její pastorkyňa*. V Praze: Unie československých hudebníků z povolání, 1938. Knihovna Unie československých hudebníků z povolání. S. 37

neselhává, nýbrž rozezvučelo se tónem, který v srdcích posluchačů vnímavých budí ozvěnu, toho jasným důkazem jest úspěch jeho díla při premiéře a dojem silný, jež u obecnstva vyvolalo.⁵⁹ Nevíme, jestli se Kovařovic s Janáčkem po představení setkal. Je však jasné, že ani po osobním poslechu díla Kovařovic nezměnil názor a provedení v Praze opět odmítl. Místo toho uvedl Nešverovu⁶⁰ operu *Radhošť*. To pobouřilo samotného Janáčka i jeho příznivce. Opera zdaleka nedosahovala kvalit *Její pastorkyně*. Ačkoli se její děj odehrával na severní Moravě, v okolí Radhoště v Beskydech, její libreto nevystihovalo duši tohoto kraje. Ani hudba dle soudu tehdejší kritiky neměla mnoho společného s jadrnou tradiční hudbou moravskou. „Nejvýstižněji se obíral touto otázkou „Čas“ dne 19. října 1906, který uveřejnil na okraj Nešverova *Radhoště* feuilleton „Moravská opera?“ V tomto článku se znovu hovoří o celé dosavadní historii soustavného odmítání Janáčkovy *Pastorkyně* ředitelstvím Národního divadla v Praze.⁶¹

Následně ocituji část z tohoto fejetonu: „*Je skoro trapná vzpomínka na skladatele Janáčka, posloucháte-li Nešverův Radhošť. Moravská hudba prý, slyšíte kolem sebe? Moravská? Proč? Proto, že děj se hraje na Radhošti, na Bečvách a Pasekách? Že hraje mezi valašským lidem? [...] Že skladatel opery žije na Moravě? Oh, bylo by možno napsat moravskou operu, jež by hrála v těch krajích: měsíčné noci, jež zalijí údolí a stráně hor k Bečvám, aby daly hudbě svou jemnost a píseň dalekých lesů, by hučela doprovod k slovům básníka: ale musil by to být vskutku doprovod, jaký napsal právě Janáček k písním své Ukvalské poezie [...]* Nešverův *Radhošť* se svým ubohým libretem, jež duši kraje nedovedlo zachytit, není tou hudbou národní, není vůbec moravskou operou, poněvadž vyrůstá jen vnějškem, ne vnitřními hodnotami básně a hudby z půdy a lidu, kde hraje. Ale máme již moravskou operu, která vynikla tím, čeho postrádáme v Nešverově díle: Je to Janáčková *Její pastorkyňa*. Emanuel Chvála uznal její vynikající kvality způsobem, který nepřipouští pochyb. Branbergrova stať vystihla, kolik objevitelského je v tomto silném moravském díle. A přece oba slyšeli jen jakýsi chabý výtazek z opery, které

---

⁵⁹ v *Národní politice* z 26. 1. 1904, S. 148 a 149

⁶⁰ Josef Nešvera (1842-1914), český varhaník a hudební skladatel, od roku 1878 ředitel kůru katedrály svatého Václava v Olomouci

⁶¹ REKTORYS, Artuš, *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*, Praha 1950, Hudební matice S. 19.

dosud jsme celé, žel, v její plné síle, neslyšeli vůbec: neboť brněnské divadlo nebylo přece s to, aby ji provedlo tak, jak ji Janáček napsal.

*Je to podivné, vidíte? Vznikne dílo, které má nový ráz, jehož tvůrce dovedl umělecky zhustit kus národního cítění, kus národní duše. [...] Umělecké novum. A hle, máme scénu, již vystavěl národ sobě, šéf její opery však odmítne provést toto dílo. [...] A plod těžkých hodin, v nichž tvůrce přeléval zlato uměleckých pokladů lidové duše ve formy svého díla, naše moravská opera, nebyla dosud provedena! [...] A Pražané by pak slyšeli moravskou hudbu, kdežto v Radhošti vidí jen moravské kroje.*⁶²

Nutno dále podotknout, že dalším důvodem, proč opera *Její pastorkyňa* byla opět odmítnuta, byl nešťastný fakt, že tehdejší kapelník Národního divadla, který byl Kovařovicem pověřen operu prostudovat, ji prostudoval jen zběžně a Kovařovicovi ji nedoporučil. Kovařovic dal na jeho úsudek. V dění, jež následovalo, vidíme, že Leoš Janáček byl velký bojovník, který svému dílu věřil a nepřestával za něj bojovat. Rozhodl se tedy do tohoto boje zapojit i své příznivce a doufal v jejich přímluvu v Praze. Obrátil se např. na prof. Josefa Theurera, který byl hudebním skladatelem a fyzikem zabývajícím se pracemi Bedřicha Smetany. Také organizoval hudební život v Příbrami. Janáček jej pozval na představení *Pastorkyně* do Brna (12. března 1904) a požádal jej, aby se poté veřejně podělil o své dojmy. Ovšem Theurer se zdráhal vzít na sebe takový úkol, protože věděl, že má vliv pouze v Příbrami, ale rozhodně ne v Praze. Zmíňme nyní, že Janáčkovi pomáhali operu prosadit také jeho moravští kolegové. Jmenujme například Františka Neumana, který v roce 1906 provedl s Českou filharmonií úvod k *Její pastorkyni (Žárliivost)*. Janáčkova sborová díla byla uváděna na oblíbených koncertech Pěveckého sdružení učitelů moravských a Moravského smíšeného sboru učitelského. Pod vedením Ferdinanda Vacha byl v roce 1908 uveden sbor *Maryčka Magdonova* na motivy stejnojmenného díla básníka moravskoslezského lidu Petra Bezruče.

Další důležitou etapou zdlouhavé cesty opery *Její pastorkyňa* na prkna Národního divadla byla naděje, která přišla v roce 1911. O uvedení opery se energicky snažil MUDr. František Veselý se svou chotí Marií Calmou, slavnou operní pěvkyní. MUDr. Veselý tehdy působil jako předseda Klubu přátel umění v Brně. Napsal

---

⁶² REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelem Národního divadla*. Vyd.1. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1950 S. 21, 22

přimluvný dopis do Národního divadla v Praze, ale jeho snaha se nesešla s porozuměním. Nová naděje svítla až v roce 1915, kdy se samotná pěvkyně Marie Calma rozhodla k dalšímu kroku. Nastudovala pěvecké ukázky z *Pastorkyně* a v lázních Bohdaneč ve východních Čechách je zazpívala řediteli Národního divadla Gustavu Schmoranzovi. Tomu se ukázky líbily a přimluvil se u Kovařovice. Podobně se také přimlouval libretista Šípek⁶³. Kovařovic si vzal na jejich popud partituru opět k prostudování, ovšem výsledek byl negativní. Kovařovic byl spokojen s monology, oceňoval obzvlášť místa, která navazují na slováckou píseň. „*Zato však dialog je pro něho naprosto pochybený, poněvadž prý skladatel úporně se přidržuje principu mluvené řeči moravskoslovácké, ale proti všem zásadám pravdivosti dává zpěvákům jednotlivá slova několikrát opakovat. Šlo prý o směs snahy po docela novém hudebním výrazu s krajním primitivismem, který hraničí až se skladatelovou nemohoucností.*“⁶⁴ Kovařovic nebyl sám, kdo Janáček kritizoval. *Pastorkyňu* zásadně odmítal také Zdeněk Nejedlý. Janáček se dostavil 27. května 1910 na jeho přednášku, kde zrovna přednášel o *Pastorkyni*. Janáček byl přesvědčený o svém správném skladebném postupu, a proto si v klidu zaznamenával nápěvky jeho mluvy, i když zrovna pronášel odmítavý soud. Z přednášky se potom nejspíš tiše vytratil a reagoval až článkem v Hlídce. Protestoval proti nařčení Nejedlého, že skládal *Pastorkyňu* jinak než své sbory a že jeho výklad o vzniku moravské národní písně je nevědecký. Na oplátku Nejedlému vytkl jeho interpretaci *Pastorkyně* na bídém klavíru a vykřikování textu místo zpěvu. Kritizoval také jeho výroky i jeho knihu o Smetanových operách. „*Tvrdil, že Nejedlý nepokročil v poznání Bedřicha Smetany a nepostihl, že Smetana je tak blízký živému zřídlu motivů řeči jako každý pravdivý skladatel, skutečný dramatický skladatel.*“⁶⁵ Rozhodující zlom přišel v roce 1915. Marie Calma vyvrátila Kovařovicovi námitku o nezpěvnosti a přesvědčila jej svým předvedením partu Kostelničky. Po přezpívání Kovařovic začal dílu více rozumět a změnil názor. Jak uvedla sama Calma, některá místa musela opakovat i dvakrát. Kovařovic dokonce tehdy řekl: *Když dávám věci, s kterými vůbec nesouhlasím, proč bych nedal věc,*

---

⁶³ Karel Šípek, 1857-1923, libretista Kovařovicových Psohlavců, po zániku obrázkového časopisu Světozor divadelní zpravodaj novin Národní politika

⁶⁴ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelem Národního divadla*. Vyd.1. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1950 S.26

⁶⁵ Hlídka XXVII 1910, S. 555-560, 640-644.

s kterou nesouhlasím jen v něčem.“⁶⁶ Doba Janáčkově také nahrávala. Jak již bylo uvedeno, za první světové války byl kladen důraz na všechno české, moravské i slovenské, aby byla upevněna naše kultura a národní hrdost. Kovařovic vysvětlil své neustálé odmítání tím, že kdyby mohl upravit technické nedokonalosti v partituru, uvedl by dílo už dávno. Požadoval jisté změny v instrumentaci, aby dílo dostalo spád a dramatickou přesvědčivost. Janáček všechny výtky pokorně přijal a napsal Kovařovicovi 10. prosince 1915 tento dopis. „*Slovutný pane! Pí. Calma Veselá poslala mi list, který mne jistě potěšil. Jak bych neměl přijat od Vás návrhů na případné zkratky! Můžete být ujištěn, že s povděkem přijmu. Jak za vhodné uznáte, tak to bude platit. Naopak prosím Vás, abyste laskavě tu korekturu udělal. Dává mi naději pí. Calma – Veselá, že byste i sám dílo pak nastudoval a dirigoval – pak nevím, čím bych já se Vám měl zavděčit. Očekávám tedy Vašich návrhů. V nejhlubší úctě Vám oddaný Leoš Janáček.*“⁶⁷

Artuš Rektorys k tomuto úspěchu píše: „*Jedno je pak jisto, že Janáček by se r. 1911 sotva dočkal takového úspěchu, jakého se později r. 1916 v Praze dožil. Krátce dílo musilo ke svému proniknutí teprve uzrát a jeho čas musil teprve přijít. [...] A když geniální taktovka Kovařovicova dala dílu vše, aby vyniklo, nemohla premiéra dopadnout méně skvěle. [...] Dlouholetý odklad Pastorkyně přivedl Janáčka málem až na pokraj zoufalství, ale úspěch díla nadešel přece ještě dosti brzy, aby přinesl bohaté podněty hudebně dramatické tvorbě Janáčkově.*“⁶⁸

Kovařovic byl zvyklý radit a pomáhat mladým skladatelům, a hlavně retušovat jejich díla. Proto se pustil do práce a začal s retušemi. Označoval místa, která se mu zdála nelogická a opakující se, myslel tím Janáčkovu sčarovku – jde o krátký rytmický prvek, který se několikrát opakuje s drobnými obměnami a je pro Janáčkův sloh typický. Např. při zpěvu, který začíná stařenka „*A vy muzikanti, jděte dom, jděte dom,*“ poznamenal Kovařovic do partitury: „*K zbláznění stále opakuje 45 taktů.*“ Nebo ve scéně, kdy Kostelnička posílá Lacu, aby šel vyzvědět, kdy bude Števova svatba s rychtářovu Karolkou, Kovařovic píše do poznámek: „*Laca odpoví čtyřikrát „tož ano“ a pak ještě nejde.*“ Zdálo se to nelogické a nedramatické, ovšem Janáček tento prvek vnímal přesně naopak. Snažil se tím zdůraznit napětí, které se v dané situaci na

---

⁶⁶ REKTORYS, Artuš. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelem Národního divadla*. Vyd.1. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1950. S. 27.

⁶⁷ Tamtéž S. 27, 28.

⁶⁸ Tamtéž. S. 23.

scéně odehrává. Tímto přístupem byl Janáček novátorský, a proto dlouho nepochopený, nejen ze strany Karla Kovařovice.

Obrat v uchopení Janáčkovy tvorby nastal roku 1915, a to zásluhou manželů Veselých. Díky nim došlo o Vánocích roku 1915 k osobnímu setkání obou umělců na představení *Libuše*. Hned na Nový rok se Kovařovic pustil do nácvičku *Její pastorkyně*. Janáček v dopise z 2. ledna 1916 nabízí svého opisovače z Národního divadla v Brně. Kovařovic odpověděl 4. ledna, že se první jednání již opisuje a opisovačů má nadbytek: „*Slovutný pane! Opisovačů máme zde k dispozici nadbytek a doba válečná nutí mne, abych našim členům popřál vedlejšího výtědku. Proto bude záhodno, abychom opis Vaší partitury opatřili zde, stane se tak v době nejkratší. První jednání se již rozepisuje.*

S přáním všeho dobra v Novém roce, znamenám s veškerou úctou Karel Kovařovic. V Praze, dne 4. ledna 1916.“⁶⁹

V dalším dochovaném dopise z 18. března se Janáček ptá na obsazení. Doporučuje do role Jenůfy obsadit paní Charvátovou. Její manžel, který byl také hudební skladatel, se za ni u Janáčka přimlouval. Do role Kostelníčky byla obsazena Gabriela Horvátová, která podávala Janáčkově zprávy z průběhu zkoušek. Kovařovic prý obětoval *Pastorkyni* dvacet osm orchestrálních zkoušek, včetně klavírních a celkově bylo možné říci, že věnoval dílu neskutečnou péči a energii. Na 7. května 1916 pozval Kovařovic Janáčka na první orchestrální zkoušku do Prahy. Premiéra proběhla úspěšně dne 26. května 1916, zejména díky výborným sólistům a skvělému dirigentskému vedení Kovařovice. Dne 3. června napsal Janáčkově dopis, který začínal slovy: „*Velectěný příteli! Druhá reprisa Pastorkyně docílila stejně radostného úspěchu jako předcházející a můžete směle říci, že Vaše dílo se potkalo s dokonalým úspěchem na scéně Národního divadla, který bude jistě trvalý.*“⁷⁰

V další části popisuje Kovařovic situaci, která nastala mezi sólisty, když se dozvěděli, že Janáček sólistce Horvátové poslal pochvalný list. Doporučoval Janáčkově zasílat tyto listy soukromě, aby nedocházelo k rozporům mezi sólisty a nic nebránilo plnému nasazení při dalších reprízách. Z Janáčkově reakce lze vyčíst respekt vůči Kovařovicově znalosti souboru a také uznání jeho dobře míněného napomenutí - Janáček se v odpovědi omluvil a zdůraznil, že nechtěl nikoho urazit. O tom svědčily

---

⁶⁹ Tamtéž. S.28, 29.

⁷⁰ Tamtéž. S. 32.

jeho děkovné dopisy, které po premiéře poslal orchestru, sboru a vedení. Poděkování Kovařovicovi poslal o den později 4. června 1916. „*Velectěný příteli! Dostal jste můj první dopis? Dny plno rozruchu, plno rozčilení, plno bázně a zase naděje, plno očekávání, plno vítězství a zrovna omámení – to vše na mne hluboce účinkovalo. Odejel jsem z Prahy, ale cítil zároveň, že to odnesu. Chřipku jsem Vám vzal a s ní, daleko horší, v Brně ulehl. Probírám se ve vzpomínkách vším, jak se to sbíhalo, rostlo, uzrávalo – a všude se potkávám s Vámi a s Vaší obětavou prací. Jak se Vám odměnit, čím mohu já?*“⁷¹ Ve zbytku dopisu prosí o přijetí nové opery *Výlet Broučkův, pravý výlet, na měsíc*. Tuto operu chtěl věnovat Kovařovicovi za to, že se jeho zásluhou proslavil. Kovařovic přijal věnování *Broučka* dopisem ze dne 8. června 1916: „*Věnování Broučka s radostí a díkem přijímám jako projev vzácný autora samého, platicí veškerému členstvu za provedení Pastorkyně.*“⁷² Ve stejném dopise poprosil Janáčka, zda by nechtěl dirigovat slavnostní představení *Pastorkyně* dne 18. srpna v den narozenin mocnáře. Chtěl, aby Janáček dodal představení lesk a výjimečnost. V Janáčkově odpovědi stojí: „*Děkuji Vám srdečně za Váš dopis. Potěšil mne velmi. Uvažování bylo krátké a rozhodnutí rychlé: Vy jste tím leskem na mojim díle! Není v lepší ruce nad Vaše. Tím je vše řečeno.*“⁷³ Můžeme jen odhadovat, zda v tomto rozhodování sehrál hlavní roli Janáčkův špatný zdravotní stav, nebo zde převážila velká úcta ke Kovařovicovi a jeho podíl na úspěchu provedení *Její pastorkyně*.

Po velkém úspěchu *Její pastorkyně*, které šlo ruku v ruce s rostoucí slávou Leoše Janáčka, se přátelství mezi ním a Karlem Kovařovicem dále prohlubovalo. Janáček v Kovařovicovi našel nejen přítele, ale i uměleckého rádce a konzultanta. Radil se s ním o svých dílech, ale také např. při hledání nového šéfa Národního divadla v Brně. Širší spolupráce začala fungovat i mezi oběma Národními divadly – pražským i brněnským. Na slavnostní provedení *Pastorkyně* dne 4. října 1916 v Brně si Janáček z Prahy půjčil čtyři sólisty. V Brně se *Pastorkyňa* totiž několik let nehrála. Nebyli pro ni vhodní sólisté, a tak poprosil o zapůjčení pražských. V říjnu se na *Její pastorkyňu* přijel do Prahy podívat také Richard Strauss. Janáček po tomto zážitku napsal Kovařovicovi dopis:

„*Velectěný příteli! Tož tisíceré díky za provedení před R. Straussem! Víte, mohlo to být ostří dýky, které mě mohlo i bolet! No, dobře to dopadlo. Na nádraží jsem*

---

⁷¹ Tamtéž. S.34

⁷² Tamtéž. S. 34

⁷³ Tamtéž. S.35

*se s ním ještě sešel. Třetí jednání cenil nejvýš. Lesk krojů se mu líbil. V lidském životě zahrává si osud divně: myslím, že slunce se mi ukázalo na chvíli. Prosím Vás, už stůjte při mně. Potřebuji Vaší pomocné ruky. Odporučte mne milostivé paní. Vás upřímně pozdravuje v úctě oddaný Leoš Janáček.*⁷⁴

Novou operou *Výlet pana Broučka na měsíc* se Janáček zabýval stále více. Dne 26. října napsal Kovařovicovi, že dokončuje druhé jednání. A část posílá ke zpracování klavírního výtahu prof. Romanu Veselému. *Pastorkyňa* si ale stále držela nejen Janáčkův zájem. O dílo projevila zájem vídeňská Universální edice a chtěla převzít jednání pro německá divadla. Janáček se při této příležitosti radil s Kovařovicem, zda má vyměnit trubky za lesní rohy, aby místo znělo razantněji. Tato korespondence svědčí o tom, že si jej Janáček vážil jako skladatele i odborníka na instrumentaci. Dále si v korespondenci stěžuje na české básníky, zřejmě řešil problém s libretem v připravované opeře. Píše doslova: „*Ale naši básníci! Člověk, aby jim vše napověděl- a ještě to vypadne chudě.*“⁷⁵ Hosté z Vídně projevíli zájem o návštěvu představení *Pastorkyně* v Národním divadle. Dne 4. března 1917 přijel kapelník dvorní opery Hugo Reichenberger a členové Universální edice. Kapelníkovi se inscenace líbila tak, že ji chtěl uvést na prknech vídeňské dvorní opery. Tím se Janáčkově splnil sen, otevřela se mu cesta do světa. Před tiskem *Pastorkyně* pro Universální edici poprosil ještě Janáček Kovařovice o korekturu partitury. Ten mu poradil, aby nedával do tisku předehru nazvanou „*Žárlivost*“. Podle něj nebyla součástí opery a byla více komponována pro samostatné provedení, považoval ji spíše za koncertní skladbu. Tento fakt zde již byl konstatován.

Opera byla uvedena na prknech vídeňské Dvorní opery 16. 2. 1918. Den před jejím úspěšným provedením již zdravotně indisponovaný Kovařovic napsal Janáčkově: „*Lituji, že nemohu býti přítomen zítřejší premiéře. Nejskvělejšího úspěchu přeje v duchu u Vás Kovařovic.*“⁷⁶

O zaslouženém mezinárodním ohlasu, kterému se po pražské premiéře dostávalo opeře *Její pastorkyňa*, svědčí také výňatek z dopisu Anny Kovařovicové, adresovaný Leoši Janáčkově:

„*Slovutný mistrě!*“

---

⁷⁴ Tamtéž. S. 43.

⁷⁵ Tamtéž. S. 45.

⁷⁶ Tamtéž. S. 55.

Přijměte ode mne upřímně cítící projev velké radosti nad dokonalým úspěchem Vašeho díla ve Vídni. Pastorkyně, nám tak drahá, k srdci přirostlá, ať vítězně jde světem dál! Ať poskytuje i cizím těch silných dojmů, hloubí duši zachvívajících. Tyto dny jsme vzpomínali Vás-o premiéře byli v duchu s Vámi a srdečně Vám blahopřáli. Vyprošuji si, slovutný mistře, poručení a pozdrav vážené paní choti. Vám se poroučí co nejuctivěji Anna Kovařovicová.“⁷⁷

Tento vzkaz je potvrzením vřelého přijetí *Její pastorkyně* v zahraničí a předzvěstí jejího úspěšného uvedení téměř po celém světě. Dodnes je opera součástí repertoáru světových operních scén a lze říci, že podíl na tomto úspěchu má bezpochyby i načasování jejího uvedení a také Karel Kovařovic a jeho nastudování v roce 1916. Dále lze také polemizovat o tom, že nebýt Kovařovicovi nemoci a poměrně náhlého úmrtí v roce 1920, patrně by se podílel na dalších provedeních Janáčkových děl a nadále by byl pro tohoto skladatele přítelem a oporou ve věcech uměleckých, ale také praktických či dramaturgických. Nejsilnějším momentem však bezpochyby zůstává odmítnutí velkolepého díla, které se nakonec stalo nakonec největším úspěchem obou osobností českých hudebních dějin.

---

⁷⁷ Tamtéž. S. 55-56.

3 Závěr

Diplomová práce s názvem *Osobnost Karla Kovařovice a jeho vztah k Leoši Janáčkovi* byla zaměřena na nyní poněkud méně akcentovanou osobnost kulturního dějin v českých zemích na přelomu 19. a 20. století. Karel Kovařovic je nyní neodbornou veřejností často považován za toho „ *kterému se nejdřív nelíbila Její pastorkyňa*“, případně „*ten, co se neměl rád s Janáčkem*“, v horším případě toto jméno za zcela neznámé. Výroky, které neoprávněně shrnují bohatý umělecký život zajímavého českého dirigenta, skladatele a ředitele opery Národního divadla jsou nejen nepřesné, ale také neúmyslně redukuje bohatý umělecký život na pouhý jeden milník života Karla Kovařovice. Přestože se jedná o milník důležitý, tedy odmítnutí a následné uvedení *Její pastorkyně*, které znamenalo doživotní přátelství s Leošem Janáčkem, život Karla Kovařovice byl velmi zajímavý a plodný již před setkáním s tímto velikánem české hudby.

Práce je tedy věnována Karlu Kovařovicovi, nejen z hlediska vývoje jeho vztahu s Janáčkem, ale také jeho osobnosti samotné. Cílem bylo vytvořit komplexní obraz tohoto muže a ukázat jeho význam při formování moderního operního souboru Národního divadla, při výběru repertoáru, se kterým často publikum nebylo seznámeno, při podpoře českého vlastenectví formou uvádění českých skladatelů a také při jeho vlastní tvůrčí činnosti a precizní dirigentské práci. První část práce byla tedy věnována jeho umělecké kariéře a působení v Národním divadle, druhá část práce těží z osobní korespondence mezi Janáčkem a Kovařovicem a mapuje nelehké začátky jejich spolupráce, přes dosažení shody, uměleckého respektu a vzájemného přátelství.

Díky osobnímu tónu všech dopisů lze velmi rychle odhadnout povahu obou osobností, jejich vztah k hudbě, umělecké názory, techniky, snahu o pečlivé provedení svojí práce, ale také vzájemnou úctu k práci a názorům druhé strany. Navíc byli oba spojeni zájmem o kulturu, lidovost a vlastenectví v českých zemích, které přenášeli do svého díla a do své práce. Velmi překvapivým faktem, pramenícím z korespondence, byla také pokora Janáčka, se kterou přijímal Kovařovicovi výhrady, jak praktické, tak umělecké, a i přes to, že odmítnutí *Pastorkyně* jej hluboce zasáhlo, neuchyloval se k uraženému tónu dopisů či zlehčováním Kovařovicova úsudku, čímž se později mohla otevřít cesta do Národního divadla a ke spolupráci s Kovařovicem, který naopak i přes kladné přijetí *Pastorkyně* po premiéře v Brně důvěřoval svému dramaturgickému úsudku a i přes naléhání Janáčka a svých známých počkal s uvedením tohoto díla až

do roku 1916. Je otázkou zda by se *Její Pastorkyňa* setkala dříve v Praze s takovým ohlasem, jako tomu bylo ve vypjatém období první světové války a kdy došlo také u publika k posunu ke kladnému vnímání nových tendencí v hudbě.

Závěrem lze říci, že z výše uvedených důvodů lze Karla Kovařovice právem považovat za významnou osobnost, formující počátky české moderní kultury 20. století, především jako dirigent, dramaturg a šéf Národního divadla. Jeho vztah k Leoši Janáčkovi tvoří bezesporu důležitou část jeho uměleckého života, který je reflexí Kovařovicovy snahy po celou dobu jeho působení v Národním divadle – uvádět perspektivní díla českých autorů, o jejichž uměleckém potenciálu je plně přesvědčen. U *Její pastorkyně* bylo tak nutné čekat deset let od Janáčkova prvního dopisu, ovšem díky trpělivosti a následnému obnovení kontaktu mezi oběma muži došlo k velkolepé pražské premiéře, která znamenala jeden z vrcholů v kariéře Janáčka i samotného Kovařovice a stala se velmi důležitým milníkem života nejen moravského skladatele, ale především samotného Kovařovice.

Použité informační zdroje

JANÁČEK, Leoš a Karel KOVAŘOVIC, REKTORYS, Artuš, ed. *Korespondence Leoše Janáčka s Karlem Kovařovicem a ředitelstvím Národního divadla*. Praha: Hudební matice, 1950. Janáčkův archiv (Hudební matice).

KAŠLÍK, Hynek. *Retuše Karla Kovařovice v Janáčkově opeře Její pastorkyňa*. Praha: Unie československých hudebníků z povolání, 1938. Knihovna Unie československých hudebníků z povolání.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny opery Národního divadla*. 2. vyd. Praha: Práce, 1949.

NĚMEČEK, Jan. *Opera Národního divadla v období Karla Kovařovice: 1900-1920*. Praha: Divadelní ústav - Český hudební fond, 1969.

PALA, František. *Opera národního divadla v období Otakara Ostrčila. Díl 1, Od Karla Kovařovice k Otakarovi Ostrčilovi 1918-1920*. Praha: Divadelní ústav, 1962.

PETR, Jan. *Vzpomínáme na Karla Kovařovice: jak jej zachovávají v paměti jeho současníci*. Praha: I.L. Kober, 1940.

PROCHÁZKA, Jaroslav Karel. *Karel Kovařovic, první operní šéf Národního divadla v Praze 1900-1920: vydáno k pětadvacátému výročí smrti Karla Kovařovice 6.XII.1945*. Praha: Tiskový odbor Národního divadla, 1946. Publikace Tiskového odboru Národního divadla v Praze.

ŠTĚDRONĚ, Bohumír. Ke korespondenci a vztahu Leoše Janáčka a Karla Kovařovice: (na základě nově nalezených dopisů Leoše Janáčka Karlu Kovařovicovi). Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1962. (s 33-69)

Internetové zdroje

FOSS, Hubert J., et al. Opera as It Is -- And May Be. *Music & Letters* [online]. 1923, 1 (4), s. 85 - 101 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/726180. Accessed 17 Apr. 2021.

NEWMARCH, Rosa. The Czechoslovak Festival. *The Musical Times* [online]. 1919, 60 (917), 334–336 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3701713

POSPÍŠIL, Vilém. První český moderní dirigent. *Hudební rozhledy* [online] 1962, 15 (21), s.898-899 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z <https://dnnt.mzk.cz/view/uuid:9a2a3500-0264-11e4-a680-5ef3fc9bb22f?page=uuid:1dd08810-039a-11e4-89c6-005056827e51>

REITTEROVÁ, Vlasta. Zpola zapomenuté opery. Česká opera. *Opera plus* [online] 2018 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/zpola-zapomenute-opery-ceska-opera-5/>

SMETANA, Robert, ed. *Dějiny české hudební kultury 1890-1945*. Praha: Academia, 1981. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:84adb870-e70f-11e3-adbd-5ef3fc9bb22f>

WOLF, Alexandra. Karel Kovařovic. *Časopis Harmonie* [online] 2020, 12. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.casopisharmonie.cz/komentare/karel-kovarovic-1862-1902/>